МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0133-з
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
А. М. Кравченко

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент_____
О. О. Андрющенко

Рецензент: професор кафедри дошкільної та початкової освіти, д. пед. н._____
М. Д. Дяченко

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри_____

«____» _____21__ року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Кравченко Анастасії Миколаївні

1. Тема роботи: «Формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва»
керівник роботи Андрющенко Олена Олександрівна, кандидат педагогічних наук,
затверджені наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 року № 1447-с

2. Строк подання студентом роботи: 1 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): проаналізувати сутність поняття «ціннісне ставлення до навколишнього світу», визначити компонентний склад його структури; з'ясувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці сучасної початкової школи; теоретично обґрунтувати та розробити педагогічні умови формування ціннісного ставлення до навколишнього світу в молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиць – 3; рисунок – 1

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Андрющенко О. О.	05.02.24 р.	05.02.24 р.
Розділ 1	Андрющенко О. О.	18.03.24 р.	18.03.24 р.
Розділ 2	Андрющенко О. О.	04.09.24 р.	04.09.24 р.
Висновки	Андрющенко О. О.	01.11.24 р.	01.11.24 р.
Додатки	Андрющенко О. О.	15.11.24 р.	15.11.24 р.

7. Дата видачі завдання: 05.02.24 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Кравченко А.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Андрющенко О.О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ Зубцова Ю.Є.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 60 с., 3 таблиці, 1 рисунок, 58 джерел, 3 додатки.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування, розроблення педагогічних умов формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Об'єкт дослідження: процес формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення філософської, психолого-педагогічної літератури для визначення теоретичних основ дослідження, аналіз і узагальнення наукових джерел; порівняльний аналіз концепцій і підходів, які використовуються для формування ціннісного ставлення до навколишнього світу; синтез отриманих теоретичних знань для формування цілісного уявлення про проблему, моделювання навчальних занять, абстрагування та ідеалізація для дослідження сутності та структури ціннісного ставлення в молодших школярів; обґрунтування педагогічних умов формування ціннісного ставлення у молодших школярів.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому обґрунтуванні педагогічних умов формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні педагогічних умов із формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Галузь використання: заклади освіти.

ФОРМУВАННЯ, ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ, МОЛОДШІ ШКОЛЯРІ, НАВКОЛИШНІЙ СВІТ, ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

SUMMARY

Kravchenko A.M. Formation of the Value Attitude of Younger Students to the World by Means of Fine Art

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, conclusions, a list of used literature (58 articles, 9 of foreign origin), 3 annexes.

The modern development of society puts forward new requirements for the education of the younger generation, for which spiritual and moral guidelines are of particular importance. Priority in the development of a new Ukrainian school is given to the task of forming a system of universal human values among students, which, along with the development of talents, abilities, competencies and cross-cutting skills, is declared in the State Standard of Primary Education in Ukraine.

The formation of a value attitude to the surrounding world becomes an important aspect of the educational process in elementary school, because it is during this period that the active formation of the personality takes place, and the child's worldview is largely formed under the influence of the first school impressions. Value orientations, which are laid in childhood, help children better understand nature, culture and social phenomena, and thus contribute to the development of their emotional, ethical and aesthetic sphere.

Modern Ukrainian scientists are actively exploring the issue of forming a value attitude among the younger generation. However, practice shows that fine art is used in the educational process of elementary school mainly as a means of teaching artistic literacy, technical skills, which deprives the educational process of the opportunity to solve the problem of forming a value attitude to the world around.

The purpose of the study is to theoretically justify, develop pedagogical conditions for the formation of the value attitude of younger schoolchildren to the world around them by means of fine art.

Achieving this goal requires solving the following research tasks.

1. To find out the essence of the concept of “value attitude” and its structure.

2. Characterize fine art as a factor in the formation of value attitudes in younger students.

3. Identify modern approaches to the formation of values in the New Ukrainian School.

4. Theoretically justify and develop pedagogical conditions for the formation of the value attitude of younger students to the world by means of fine art.

Object of research: the process of forming the value attitude of younger students to the world by means of fine art.

Subject of research: pedagogical conditions for the formation of the value attitude of younger students to the world by means of fine art.

Part 1 “Theoretical foundations of the formation of the value attitude of younger schoolchildren to the world around them” contains a description of scientific aspects in understanding the concept of "value attitude" and determining its structure, analysis of fine art as a means of forming a value attitude to the world around younger students.

In part 2 “Theoretical substantiation of pedagogical conditions for the formation of the value attitude of younger students to the world by means of fine arts” modern approaches to the formation of values in the New Ukrainian School are considered, pedagogical conditions for the formation of the value attitude of younger students to the world by means of fine arts are developed and theoretically substantiated.

The obtained results can be used by teachers of institutions of general secondary education.

Keywords: formation, value attitude, younger students, the world, fine arts

ЗМІСТ

Вступ……. 8

Розділ 1. Теоретичні засади формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу……... 12

1.1. Ціннісне ставлення: наукові аспекти у розумінні сутності поняття та визначенні його структури …….……. 12

1.2. Образотворче мистецтво як засіб формування в молодших школярів ціннісного ставлення до навколишнього світу…… 28

Розділ 2. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва…….. 40

2.1. Сучасні підходи до формування цінностей у Новій українській школі……..…….. 40

2.2. Педагогічні умови формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва... 51

Висновки…… 65

Список використаних джерел……. 69

Додатки……. 91

ВСТУП

Сучасний розвиток суспільства висуває нові вимоги до виховання підростаючого покоління, для якого особливого значення набувають духовні та моральні орієнтири. Пріоритетного значення в розбудові нової української школи набуває завдання з формування в учнів системи загальнолюдських цінностей, яке поряд із розвитком талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь задекларовано в Державному стандарті початкової освіти в Україні.

Формування ціннісного ставлення до навколишнього світу стає важливим аспектом освітнього процесу в початковій школі, адже саме в цей період відбувається активне становлення особистості, а світогляд дитини значною мірою формується під впливом перших шкільних вражень. Ціннісні орієнтації, які закладаються в дитячому віці, допомагають дітям краще розуміти природу, культуру та суспільні явища, і сприяє таким чином розвитку їхньої емоційної, етичної та естетичної сфери.

Сучасні українські вчені активно досліджують питання формування ціннісного ставлення у підростаючого покоління та акцентують на різних аспектах цієї проблеми: психологічних особливостях формування ціннісних орієнтацій (І. Бех), екологічному компоненті ціннісного ставлення, значущості прищеплення дітям шанобливого ставлення до природи засобами образотворчого мистецтва як ефективного інструменту для розвитку екологічної свідомості (О. Пометун, І. Сторожук); виховному потенціалі образотворчого мистецтва у формуванні естетичних та етичних цінностей (О. Комаровська, Г. Лобова, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, Т. Равчевська); застосуванні художніх засобів для розвитку в учнів культурного та етичного ставлення до навколишнього світу (О. Руденко, Л. Хоружа), формуванні ціннісних орієнтацій, пов’язаних із національною ідентичністю, шанобливим ставленням до культурної спадщини. Науковці наголошують, що

творчість є одним з потужних методів розвитку емпатії, естетичної чутливості, та позитивного ставлення до природи і культури та обґрунтовують важливість використання образотворчого мистецтва як способу залучення учнів до усвідомлення цінності світу через гармонію, колір і форму. Кожен з аспектів вносить важливий внесок у комплексне розуміння процесу, акцентуючи увагу на необхідності інтеграції психологічних, педагогічних, естетичних, екологічних та соціокультурних підходів у навчально-виховному процесі молодшої школи.

Одним з ефективних засобів формування ціннісного ставлення є образотворче мистецтво, яке надає можливість відобразити та осмислити оточуючий світ через творчість. Твори образотворчого мистецтва та різні види художньої діяльності дозволяють дітям пізнати навколишній світ і висловити свої почуття до нього, що сприяє розвитку емпатії, почуття прекрасного, турботи про природу та шанобливого ставлення до культурних надбань.

Розвиток ціннісних орієнтацій засобами образотворчого мистецтва допомагає молодшим школярам розкрити свій творчий потенціал, поглибити розуміння таких понять, як краса, добро, гармонія, значення природи та культури у житті людини. Це має позитивний вплив на формування гармонійно розвиненої особистості, готової відповідально ставитися до довкілля та інших людей.

Проте, практика свідчить, що образотворче мистецтво використовується в освітньому процесі початкової школи переважно як засіб навчання художній грамоті, технічним навичкам, що позбавляє освітній процес можливості розв’язати завдання з формування ціннісного ставлення до навколишнього світу. Крім того, сучасні виклики, такі як дистанційне та змішане навчання, що набули особливої актуальності з пандемією COVID-19 та військовими діями, ускладнюють процес формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу через образотворче мистецтво. Педагоги в Україні стикаються з такими викликами, як втрата безпосередньої емоційної взаємодії у дистанційному та змішаному навчанні. Хоча існують технології для творчої

діяльності онлайн, методики їхнього застосування в освітньому процесі ще перебувають на етапі розробки і тестування. Багато вчителів не мають досвіду роботи з цифровими інструментами для мистецтва, що обмежує їхні можливості для організації цікавих, ціннісно орієнтованих занять.

Отже, сучасні виклики в Україні та труднощі, пов'язані з дистанційним і змішаним навчанням, вимагають від освітян пошуку нових підходів і методик для збереження виховного потенціалу образотворчого мистецтва. Актуальність окресленої проблеми, її важливість для теорії і недостатній рівень розробленості щодо практики виховання обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити педагогічні умови формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Досягнення поставленої мети поставлено наступні завдання дослідження.

1. З'ясувати сутність поняття «ціннісне ставлення» та його структуру.
2. Схарактеризувати образотворче мистецтво як чинник формування ціннісного ставлення в молодших школярів.
3. Визначити сучасні підходи до формування цінностей у Новій українській школі.
4. Теоретично обґрунтувати та розробити педагогічні умови формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Об'єкт дослідження – процес формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення філософської, психолого-

педагогічної літератури для визначення теоретичних основ дослідження, аналіз і узагальнення наукових джерел; порівняльний аналіз концепцій і підходів, які використовуються для формування ціннісного ставлення до навколишнього світу; синтез отриманих теоретичних знань для формування цілісного уявлення про проблему, моделювання навчальних занять, абстрагування та ідеалізація для дослідження сутності та структури ціннісного ставлення в молодших школярів; обґрунтування педагогічних умов формування ціннісного ставлення у молодших школярів.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому обґрунтуванні педагогічних умов формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні педагогічних умов формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ

1.1. Ціннісне ставлення: наукові аспекти у розумінні сутності поняття та визначенні його структури

Формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу є одним із фундаментальних завдань початкової освіти. Саме в цьому віці закладаються базові ціннісні орієнтири, що визначають подальший розвиток особистості. Ціннісні орієнтації виступають важливими регуляторами поведінки, соціальної адаптації та розвитку моральних і етичних якостей дитини, впливають на її сприйняття і ставлення до природи, культури, суспільства. У процесі формування ціннісного ставлення школа відіграє роль середовища, яке сприяє усвідомленому та емоційному засвоєнню дітьми моральних і культурних норм, що є основою гармонійного співіснування людини з навколишнім світом.

Теоретичні основи виховання ціннісного ставлення базуються на концепціях, що розкривають сутність цінностей як соціально-психологічного феномена. До цих концепцій відносять теорії соціалізації, морального виховання, психології розвитку особистості та педагогічної етики, які в сукупності описують механізми формування цінностей у дитини. Важливу роль також відіграють естетичні та екологічні аспекти, які визначають зв’язок людини з природою та культурним середовищем.

У цьому розділі ми розглянемо основні науково-теоретичні аспекти у розумінні сутності поняття та визначенні його структури, що пояснюють процеси формування ціннісного ставлення в молодшому шкільному віці. Окрему увагу приділимо ролі образотворчого мистецтва як засобу впливу на емоційний та моральний розвиток дитини. Аналіз літератури дозволяє

виокремити різні аспекти формування ціннісного ставлення до навколишнього світу, зокрема філософські, психологічні та педагогічні, що сприяє глибшому розумінню цього процесу.

Важливим для розуміння процесу формування у школярів морально-етичних орієнтирів і відношень до оточуючого світу є теоретичний аналіз поняття «ціннісне ставлення».

Ціннісне ставлення як наукова категорія розглядалося вченими різних епох і належить до одних із найбільш досліджуваних понять у філософії, психології та педагогіці. Його вивчення було обумовлене потребою зрозуміти природу людських орієнтацій, що впливають на сприйняття та взаємодію з навколишнім світом, а також механізми формування морально-етичних та культурних орієнтирів.

Термін «цінності» започаткував Аристотель, у філософський обіг його було введено у 60-х роках XIX ст. німецькими нео-кантіанцями В. Віндельбандом та Г. Ріккертом. На початку XX ст. введено поняття «аксіологія» або теорія цінностей (грец. axia – цінність і logos – вчення) [42].

Філософи зверталися до категорії цінностей з античних часів, адже вона безпосередньо пов’язана з осмисленням сенсу життя, добра і зла, справедливості, краси та інших базових понять. Сократ, Платон і Аристотель розглядали ціннісне ставлення в контексті моральних чеснот і етичного життя.

У вченні Сократа центральне місце займає поняття моральної чесноти та пізнання істини як шляху до справжнього блага. Філософ наголошує на важливості пізнання чесноти, яке веде до доброчесного життя. Поняття справедливості, моральних чеснот вивчається Платоном, який розглядає ідею «ідеальної держави», де виховання має ґрунтуватися на цінностях добра. Він вважає, що ціннісне ставлення людини формується в процесі виховання й спрямоване на прагнення до Ідеї Блага. Аристотель детально розглядає поняття чесноти як центрального елемента етичного життя. Він стверджує, що доброчесність полягає у «золотій середині» та визначає характер людини, яка

прагне досягти евдемонії (щастя). Для філософії того часу цінності були своєрідними ідеалами, до яких людина прагне, щоб досягти досконалості [43].

В епоху Середньовіччя та Ренесансу ціннісні орієнтири почали тісно пов'язувати з духовними та релігійними ідеалами, що визначали поведінку особистості.

Більш детального аналізу потребує вчення німецької класичної філософії, яке значною мірою вплинуло на розвиток наукових концепцій сучасного розуміння феномену цінностей.

Так, яскравий представник німецької класичної філософії І. Кант розглядав цінності крізь призму категоричного імперативу, який визначає універсальні моральні принципи і моральний обов'язок як основу етичної поведінки. На відміну від багатьох попередників, які зосереджували увагу на об'єктивних чи суб'єктивних характеристиках цінностей, Кант наголошував на автономії волі та внутрішній значущості моральних принципів.

Філософ уважав, що істинні цінності не можуть базуватися на корисливих інтересах чи прагненнях, вони мають бути вкорінені в обов'язку діяти відповідно до моральних законів. Категоричний імператив Канта вимагає діяти так, щоб максима нашої дії могла стати загальним законом, стала фундаментом морального обов'язку. Відповідно, цінність розглядалась філософом як дотримання морального обов'язку, що забезпечує етичну обґрунтованість вчинків [44].

Дослідники вчення Канта, зазначають, що джерело моральної цінності філософ убачав в автономній волі, яка діє за власним моральним законом, моральну цінність людини у здатності діяти з позиції обов'язку, без впливу зовнішніх стимулів. Саме автономія вчинків є для Канта основою ціннісного статусу особистості, тому філософ упровадив поняття людської гідності як фундаментальної цінності, що притаманна кожній людині і яка не залежить від зовнішніх обставин чи суспільної користі. Згідно з його поглядами, людина є «метою в собі», і жодна особистість не повинна розглядатися як засіб для досягнення інших цілей.

Ця ідея сформувала етичний підхід, згідно з яким кожна людина повинна поважатися за її гідність, а моральні норми мають оберігати цю внутрішню цінність. Кант зазначав, що істинні моральні цінності мають бути незалежними від обставин та індивідуальних бажань. Для нього існує об'єктивна моральна цінність, яка базується на здатності людини підпорядковувати свої дії моральним принципам, застосовуваним до всіх людей без винятку [43].

Кантівська концепція автономії та морального обов'язку заклала основи для сучасної етики. Його підхід до цінностей як принципів, які мають керувати моральними вчинками, сформував фундамент для концепцій прав людини, особистої відповідальності та ідеї про непорушну гідність кожної людини.

Гегель, на відміну від Канта, розглядав цінності в контексті їхньої корисності та зв'язку з потребами. На його думку, цінність є не абсолютною, а відносною характеристикою, що залежить від її ролі у задоволенні людських потреб. Він вважав, що цінність виникає саме через взаємодію між потребою та об'єктом, який цю потребу задовольняє, не є незалежною від людської діяльності чи зовнішньою для неї, як це припускав Кант у своїх універсальних моральних принципах. Гегель вважав, що цінність є відносною та суб'єктивною: вона існує лише в контексті потреб і прагнень людини. Тому різні речі можуть набувати цінності в залежності від того, наскільки вони здатні задовольняти певні потреби [43].

Гегель наголошував, що об'єкти набувають цінності в процесі задоволення потреб, і саме через це вони отримують своє значення для людини. За його переконанням, людина через працю й діяльність надає речам певного значення, тобто цінності. Таким чином, цінність стає соціально обумовленою характеристикою, що змінюється залежно від конкретного суспільного і культурного контексту.

У рамках свого вчення про об'єктивний дух, Гегель стверджував, що цінності не є суто індивідуальними, а мають також суспільний вимір. Він вважав, що суспільство, з його законами, звичаями, культурою, надає певним об'єктам та діям загальну цінність, яку розділяють його члени. У цьому сенсі

цінності мають не тільки суб’єктивне значення, а й колективне, що відображає інтереси та потреби всього суспільства. Також Гегель наголошував, що цінності мають діалектичну природу, що проявляється у взаємозв’язку потреб, інтересів і соціального розвитку [43].

Гегелівська ідея зв’язку цінностей із потребами та соціальними умовами стала основою для розвитку таких напрямів, як соціальна етика, марксистська філософія та соціологія. Його вчення підкреслює роль суспільства і матеріальних умов у формуванні цінностей, наголошуючи на їхній відносності й залежності від людської діяльності. Гегелівська концепція також відкрила шлях для розуміння цінності як змінного явища, що перебуває в постійній взаємодії з суспільством та історією [43].

Фрідріх Ніцше розробив оригінальну концепцію цінностей, яка була радикальною щодо поглядів попередників, таких як Кант і Гегель. У своїй філософії Ніцше стверджував, що традиційні моральні цінності — це штучні конструкції, які обмежують розвиток людини і заважають їй реалізовувати власний потенціал. Він запропонував переосмислити цінності, вільні від релігійних та суспільних догм, і побудувати їх на засадах особистої сили, індивідуальної свободи та волі до життя.

Ніцше розглядав домінуючі у його час моральні цінності (смиренність, покірність, співчуття, рівність) як нав’язані суспільством, що прагне контролювати людину і називав їх «мораллю рабів». Філософ був переконаний, що така мораль вигідна слабким людям і перешкоджає прагненню до самореалізації та розвитку людського потенціалу. Він запропонував здійснити «переоцінку всіх цінностей», щоб звільнитися від застарілих моральних обмежень і вважав, що основою для нових цінностей має стати «воля до влади» — прагнення до самоствердження, подолання слабкостей і розкриття творчих можливостей особистості.

Ідеал надлюдини (Übermensch) є центральною концепцією вчення Ніцше, яка втілює його уявлення про новий тип особистості, що творить власні цінності, вільні від релігійних та суспільних догм, керуючись лише власною

волею, внутрішньою силою та творчим потенціалом. Ніцше бачив надлюдину як індивіда, який перевершує традиційну мораль і живе згідно з власними законами [45].

Ідея «нігілізму» Ніцше був одним з перших, хто усвідомив кризу традиційних цінностей і назвав цей стан «нігілізмом». Він вважав, що західна цивілізація, заснована на християнській моралі та абсолютних істинах, перебуває на межі занепаду, оскільки старі цінності більше не відповідають потребам сучасної людини. Ніцше закликав до створення нових цінностей, які б надали життю сенсу в умовах, коли віра в божественні істини і традиційні авторитети слабне. [45].

Ніцше зробив значний внесок у розвиток екзистенціалістської філософії, заклавши основи для переосмислення цінностей на індивідуалістичній основі. На думку Ф. Ніцше, суспільне життя людей є проявом ціннісно-діяльнісного як своєї онтологічної суті спорідненості. Саме тому людське життя відрізняється від життя інших істот, у яких воно нічим не опосередковується і зливається з існуванням. У людини ж зв’язок із буттям опосередковується ціннісно-діяльнісним, тому вона визначається як інший рід буття. Ціннісне настільки ж первинне, наскільки й діяльнісне. Вони існують в органічній цілісності, у якій одне передбачає інше [43].

У ХХ столітті інтерес до ціннісного ставлення та його ролі в житті особистості відновився з розвитком аксіології — науки про цінності. Німецькі філософи Генріх Ріккерт і Макс Шелер здійснили значний внесок у розвиток аксіології, підходячи до цінностей з різних сторін, акцентуючи як на їхній об’єктивності, так і на суб’єктивному сприйнятті людиною.

Генріх Ріккерт (1863–1936) розглядав цінності як об’єктивні, позачасові ідеали, які існують незалежно від індивідуальної свідомості. Він вважав, що цінності не є суб’єктивними переживаннями, а належать до особливої сфери, котра є предметом пізнання, подібно до того, як закони логіки або математики існують незалежно від особистого досвіду. Ріккерт розробив систему цінностей,

розділену на кілька основних категорій, що включають етичні, естетичні, логічні та релігійні цінності. Його погляди відображені в його праці: [55].

Макс Шелер (1874–1928), навпаки, розвивав теорію цінностей з точки зору феноменології, наголошуючи на важливості суб'єктивного сприйняття цінностей. Для Шелера цінності є об'єктивними, але людина може відчувати й переживати їх по-різному, в залежності від рівня духовного розвитку та особистих якостей. Він запровадив ієрархію цінностей, яка включає цінності приємного, життєві цінності, духовні цінності (наприклад, істина, краса, справедливість) та абсолютні цінності. [57].

Шелер детально обґрунтовує ієрархію цінностей і їхню об'єктивність, а також роль емоцій у сприйнятті цінностей. Він аналізує роль цінностей у формуванні морального досвіду людини. Шелер наголошував на ієрархії цінностей: вищі цінності духовного порядку мають превалювати над фізичними та матеріальними. Таким чином, ціннісне ставлення набуло розуміння як усвідомлена орієнтація особистості на певні моральні, естетичні та духовні ідеали.

Психологія розглядає ціннісне ставлення як складну структуру, яка поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові елементи. Важливий внесок у дослідження цінностей зробили такі вчені, як Г. Олпорт, А. Маслоу та В. Франкл, які акцентували на їхньому значенні для розвитку особистості, мотивації та пошуку сенсу життя.

Гордон Олпорт (1897–1967) у своїй теорії особистісних диспозицій вважав цінності основою для формування стійких рис характеру та орієнтирів поведінки. Він розробив методику вимірювання особистісних цінностей, вивчаючи, як цінності відображають індивідуальні риси особистості та взаємодію людини з оточенням [50].

Абрахам Маслоу (1908–1970) розробив відому піраміду потреб, де потреби вищого рівня – самоактуалізація, естетичні й моральні потреби – пов'язані з формуванням цінностей. описує свою ієрархію потреб, включаючи базові та вищі потреби, і пояснює, як цінності формуються через прагнення

людини до саморозвитку. На думку Маслоу, прагнення до самоактуалізації та особистісного розвитку відображає важливість цінностей для досягнення особистісного благополуччя [53].

Віктор Франкл (1905–1997) розробив концепцію екзистенціального аналізу, в якій центральне місце займає пошук сенсу життя. Він стверджував, що прагнення до цінностей (наприклад, духовних, моральних) є фундаментальною потребою людини, що дозволяє долати життєві труднощі. Франкл розглядає значення цінностей у контексті переживання сенсу життя та здатності особистості знаходити сенс навіть у найскладніших умовах [52].

Таким чином, дослідження психологів показують важливу роль цінностей у формуванні особистісних якостей, визначенні мотивації та пошуку сенсу життя. Їхні теорії вплинули на розвиток психології та педагогіки, зробивши акцент на ціннісних аспектах людського досвіду.

Педагоги з давніх часів зверталися до питання формування моральних і ціннісних орієнтацій у дітей і молоді. Класики педагогіки, такі як Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, розглядали виховання ціннісного ставлення як один з основних напрямів розвитку особистості та заклали основи для розуміння виховання ціннісного ставлення як важливого аспекту розвитку особистості. Їхні ідеї про освіту ґрунтувалися на формуванні моральних, етичних та гуманістичних орієнтирів у дитини.

Ян Амос Коменський (1592–1670), у своїй праці «Велика дидактика», обґрунтував ідею природовідповідного виховання, спрямованого на всебічний розвиток дитини. Він розглядав освіту як процес, що не тільки надає знання, але й виховує моральні якості. Я. Коменський підкреслював важливість розуміння навколишнього світу і відчуття поваги до нього, формуючи основи для ціннісного виховання У цій праці, зокрема на сторінках 42–58, розглядається процес формування моральних якостей дитини, зокрема через ознайомлення з природою та суспільством [51].

Жан-Жак Руссо (1712–1778) у своєму творі «Еміль, або Про виховання» виклав концепцію виховання, що орієнтована на розвиток природних

здібностей та моральних цінностей дитини. Ж. Руссо вважав, що дитина від природи добра, і виховання повинно розвивати в ній почуття співчуття, доброту та здатність до справедливості. Він підкреслював необхідність формування ціннісних орієнтирів через самопізнання та особистий досвід [56].

Йоганн Генріх Песталоцці (1746–1827) у своїх працях, зокрема в «Лінгард і Гертруда», зосереджувався на вихованні через любов і гармонійний розвиток розумових, моральних та фізичних якостей дитини. Песталоцці вважав, що ціннісне ставлення формується через практичний досвід і взаємодію з оточенням. Його методи підкреслювали необхідність навчати дитину на основі поваги до ближнього, співчуття і морального обов'язку. Автор розглядає важливість морального виховання та впливу практичної діяльності на розвиток особистісних цінностей [54].

Ці видатні педагоги створили базові принципи ціннісного виховання, що й сьогодні є актуальними та застосовуються у формуванні ціннісних орієнтирів у навчанні та вихованні дітей.

У XX столітті радянські педагоги, зокрема В. Сухомлинський наголошував на важливості колективного виховання, яке сприяє формуванню ціннісного ставлення у школярів.

Василь Сухомлинський (1918–1970), видатний український педагог, зробив важливий внесок у розвиток теорії виховання, акцентуючи на значенні формування емоційного ставлення до навколишнього світу, зокрема до природи, культурної спадщини та поваги до інших людей. В. Сухомлинський вважав, що школа повинна не лише передавати знання, а й формувати у дітей морально-ціннісні орієнтації, допомагати розвивати емоційну чутливість до природи, до людей, а також до культурних та етичних норм суспільства.

В. Сухомлинський наголошував на важливості розвитку емоційного ставлення до природи, адже це не лише формує почуття краси, а й виховує ставлення до оточуючого світу з повагою та турботою. Він вважав, що діти повинні переживати моменти єдності з природою, що допомагає їм зрозуміти її цінність і важливість збереження природного середовища [37].

Виховання в школі має включати елементи, які допомагають учням усвідомити значення культурної спадщини, традицій та історії. Для В. Сухомлинського важливо було передавати учням почуття гордості за власну культуру та історію, що створює основу для патріотизму і глибшого розуміння свого місця в світі.

Одна з основних ідей В. Сухомлинського – це виховання поваги до інших людей, незалежно від їх походження, соціального статусу чи відмінностей. Він підкреслював, що школа повинна бути місцем, де діти вчаться розуміти, підтримувати та допомагати один одному, що є важливим для формування моральних цінностей, таких як чесність, доброта та справедливість [38].

В. Сухомлинський розглядає значення емоційного виховання та взаємодії з природою, культурною спадщиною і важливість формування доброти, гуманізму та поваги до людей, описує методи роботи з учнями для формування чутливості до природи та людських цінностей. Ця праця аналізує теоретичні та практичні аспекти виховання, зокрема важливість емоційної складової виховання [36].

Ідеї Сухомлинського про важливість формування ціннісного ставлення до природи, культури і людства є актуальними і сьогодні, оскільки вони сприяють гармонійному розвитку особистості та соціальній адаптації учнів. В. Сухомлинський акцентував на тому, що формування емоційного ставлення до світу, розуміння цінності природи, культурної спадщини та поваги до інших людей є ключовими завданнями школи. Важливу роль у формуванні ціннісного ставлення він відводив особистому прикладу вчителя та практичній діяльності, яка пробуджує у дітей відповідальність і співчуття.

Сучасна педагогіка, зокрема в контексті Нової української школи, також приділяє значну увагу вихованню на цінностях. Завданням НУШ є формування в учнів ключових цінностей, таких як відповідальність, толерантність, патріотизм, екологічна свідомість. Це передбачає активне використання інтегрованих методик, особистісно-орієнтованого підходу, проєктного

навчання, що дозволяє розвивати в учнів практичне ціннісне ставлення до навколишнього світу.

Ціннісне ставлення розглядається сучасними науковцями як основа особистісного розвитку учнів. У сучасних філософських дослідженнях моральні цінності визначають як «1) осмислені моральною свідомістю, етично обґрунтовані належні доброчесності й відповідні ним норми поведінки (мудрість, мужність, толерантність, вірність, правдивість, щирість та ін.); 2) узагальнений зміст основних етичних понять (добро і зло, справедливість, щастя, гідність, честь, обов'язок тощо) і принципів (альтруїзм, гуманізм, благоговіння перед життям та ін.); 3) безпосередньо значимі для людини загальні зразки, вимоги, ідеали моралі, які мають самостійний статус, схвалюються суспільною думкою, знаходять втілення в праві, релігії, мистецтві, філософії» [44, с. 708].

У сучасній психології цінність розглядається як «поняття, що фіксує позитивне чи негативне значення будь якого об'єкта чи явища» [31, с. 209], одна з форм суспільних відносин; специфічне людське, суб'єктивно зацікавлене ставлення людини до речей, процесів, явищ і розглядається як складне особистісне утворення, що відображає систему стійких переконань, установок та емоційних реакцій, які визначають поведінку людини і впливають на її сприйняття соціальних і культурних явищ [40, с. 113]. Матеріальні цінності психологами тлумачаться як перетворені людьми природні багатства, а духовні цінності – як витвір інтелекту та почуттів [31, с. 208].

У «Сучасному тлумачному психологічному словнику» зазначаються три форми існування цінності: «як суспільного ідеалу; як витворів матеріальної та духовної культури або людських вчинків – конкретних предметних утілень суспільних ціннісних ідеалів; цінностей соціальних, які, переломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності, входять у психологічну структуру особистості як особистісні цінності – одне з джерел мотивації її поведінки. Особистісні цінності відбиваються у свідомості у вигляді ціннісних орієнтацій і

служать важливим фактором соціальної регуляції взаємин людей і поведінки індивіда» [47, с. 597].

Поняття «ставлення» у психології є визначальним для вивчення особистості: «Ставлення – це позиція особистості до всього, що її оточує і до самої себе» [32, с. 294].

Так, І. Бех вважає, що ціннісне ставлення до навколишнього світу є однією з головних складових морального розвитку учнів. Він наголошує, що школа повинна бути місцем, де формуються не тільки знання, а й внутрішня установка на світ, людини та природу, що дозволяє дітям усвідомлювати власне місце у світі і відповідальність за нього. Важливим аспектом є здатність дитини до рефлексії, а також формування ставлення до моральних і етичних норм суспільства [2].

У педагогіці поняття цінності трактується як стійкі переконання, які окреслюються ідеальними моделями значущості об’єктів навколишнього світу» і є вираженням важливості, значимості різних явищ матеріального і духовного життя для людини в його теперішньому, минулому, майбутньому [17].

Так, К. Федченко вважає, що їх усвідомлення та реалізація дають можливість сформуватись особистості, «відчути задоволення від праці». Вчена акцентує на мотиваційному аспекті цінностей, називає їх джерелом мотивації діяльності, наголошує, що вони «багато в чому визначають трудові дії працівників, їх трудову поведінку, а значить, і результати роботи організації. Цінності людей значною мірою визначають цінності організації й у цілому її культуру. Тому вивчення цінностей працівників і створення умов для їх реалізації є найважливішою стороною діяльності організації». Ставлення К. Федченко визначає як свідому «схильність діяти послідовно стосовно певного предмета, спираючись на думки й відчуття, що є результатом оцінки знань про предмет» [42, с. 282].

Основні аспекти поняття «ставлення» в педагогіці вказують на зв’язок між суб’єктом і об’єктом - взаємодією суб’єкта (особистості, учня) та об’єкта (навколишнього світу, знань, цінностей, людей). Це зв’язок, який виникає на

основі емоційного сприйняття, оцінки та усвідомлення об’єкта, а також впливає на подальше ставлення до цього об’єкта в майбутньому [13]. Наприклад, позитивне ставлення до природи може виникати завдяки активній взаємодії з природним середовищем, що формує емоційне та етичне ставлення до навколишнього світу. «Ставлення» як психологічне поняття, визначає емоційно-оцінну позицію людини щодо певного об’єкта, і є основою для формування внутрішніх орієнтацій, цінностей, переконань та мотивації дитини [5].

Ставлення може бути як позитивним, так і негативним, і впливає на поведінку, діяльність і сприйняття світу. Ставлення часто включає емоційний складник, почуття (любов, захоплення, співчуття, повага). Когнітивний складник містить оцінки та переконання щодо значення об’єкта. Наприклад, емоційне ставлення до природи може включати відчуття захоплення її красою, а також усвідомлення важливості її збереження.

Ставлення є важливим етапом у формуванні особистісних цінностей і переконань. Воно визначає, які цінності дитина буде впроваджувати в своєму житті, як вона ставитиметься до моральних, культурних та соціальних норм. Так, ставлення до навчання або до різних культурних аспектів визначає, які переконання та цінності дитина розвиватиме в подальшому.

Ставлення також безпосередньо впливає на мотивацію учня до діяльності та його поведінку. Наприклад, позитивне ставлення до навчання мотивує дитину до здобуття знань, активної участі в освітньому процесі. У той же час негативне ставлення може призвести до зниження мотивації або навіть відмови від певної діяльності.

Узагальнюючи погляди дослідників різних наук, ми приходимо до висновку, що ставлення розглядається як зв’язок, що виникає між об’єктом сприйняття і суб’єктом, що характеризується значенням першого для другого. Ставлення є формою відображення суб’єктом навколишньої дійсності в процесі активної взаємодії з нею і висловлює особистий досвід людини.

Ціннісне ставлення можна визначити як внутрішню орієнтацію особистості на певні соціальні, моральні та естетичні ідеали, які вважаються суспільно значущими і регулюють її поведінку в різних життєвих ситуаціях. Це сукупність переконань і емоцій, що дозволяють людині осмислювати свою поведінку та взаємодію з навколишнім світом на основі цінностей [3].

Ціннісне ставлення має глибоко особистісний характер, що відрізняє його від зовнішньо заданих норм або простих соціальних установок. Воно передбачає внутрішнє сприйняття і прийняття цінностей, які стають внутрішніми регуляторами поведінки особистості, визначаючи її етичну позицію [7].

Аналіз трактування ціннісного ставлення в різних науках дозволило всебічно дослідити його сутність і значення для розвитку особистості. На основі цього можна зробити висновок, що у філософії досліджуваний феномен розглядається як етичний та культурний ідеал, у психології – як основа внутрішньої мотивації та поведінки, а в педагогіці – як ключове завдання виховного процесу. Розуміння цих аспектів є необхідним для формування особистості, здатної свідомо і відповідально взаємодіяти з навколишнім світом, що є основою успішної реалізації завдань Нової української школи.

Розглядаючи питання про структуру ціннісного ставлення до навколишнього світу в науковій літературі, можна узагальнити, що науковці в основному сходяться на трьох взаємопов’язаних компонентах: когнітивно-оцінному; емоційному; мотиваційно-діяльнісному.

Когнітивно-оцінний компонент включає знання та уявлення про цінності, розуміння їхнього значення, етичного змісту та ролі в житті, передбачає фіксацію у свідомості молодшого школяра результату оволодіння знаннями про навколишній світ як цінності і його оцінку. Структура знань про навколишній світ як цінності може бути представлена як знання: про цінності; про складові цінностей навколишнього світу.

Емоційно-ціннісний компонент ціннісного ставлення до навколишнього світу пов’язаний з особливостями емоційного сприйняття знань про світ як

цінності. Емоції виявляються в формі безпосереднього переживання. Почуттями називають емоційні ставлення людини до навколишнього світу, що відображають їх значення в зв'язку з її потребами. Це можуть бути позитивні почуття (захоплення, любов, гордість) або негативні (недовіра, осуд) стосовно певних об'єктів, ідей чи подій. Емоції є важливим регулятором ціннісного ставлення, оскільки надають цінностям особистісного змісту та забезпечують їхню інтеграцію в поведінку дитини

Мотиваційно-діяльнісний компонент містить мотиви та прагнення, які спонукають до дій у відповідності з засвоєними цінностями на основі потреб до творчого самовираження особистості і віддзеркалює особистісно-ціннісне ставлення суб'єкту до естетичного об'єкту. До змісту компоненту входить потреба до самовираження власної ціннісної позиції, аналіз набутого когнітивного досвіду і його трансформація в творчу ідею, проєктування змісту, вибір матеріалів і реалізація творчої ідеї художніми засобами.

Л. Шелестова у дослідженні проблеми формування картини світу у старших дошкільників та молодших школярів акцентує на відповідних критеріях: когнітивний (елементарні знання про світ (природу, культуру, інших людей та власного Я), його закономірності), емоційно-ціннісний (емоційні реакції, мотиви, оцінні судження, моральна/аморальна орієнтація у ставленні до світу), діяльнісний (поведінка, моральна/аморальна спрямованість вчинків, творче начало) [58].

У визначенні критеріїв учена звертає увагу на сутність ціннісного ставлення, яке полягає в єдності когнітивного, емоційного та мотиваційного компонентів розвитку особистості, та зазначає, ставлення до певних цінностей проявляється через виявлення позитивних або негативних емоцій до різних об'єктів і явищ, визначення важливості тих чи інших цінностей, а також у готовності діяти у відповідності до власних моральних орієнтирів [48]. Кожен із цих компонентів відіграє важливу роль у формуванні в учнів усвідомленого, відповідального та ціннісного ставлення до навколишнього світу. Ціннісне ставлення молодших школярів має комплексний характер, який відображає їхні

знання, почуття та поведінкові орієнтації щодо навколишнього світу. Розвиток кожного з компонентів є необхідним для гармонійного виховання відповідальної та морально орієнтованої особистості.

Отже, аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників виявив актуальність проблеми формування ціннісного ставлення в філософській, психологічній, педагогічній літературі. На основі дослідження визначено цінність як позитивне значення об'єктів матеріального і духовного світу з точки зору задоволення матеріальних або духовних потреб особистості і суспільства; схарактеризовано сутність поняття ціннісного ставлення до навколишнього світу як зв'язку суб'єкта з об'єктом, який набуває особистісного значення для окремої людини і викликає в неї відповідне ставлення.

З'ясовано, що ціннісне ставлення є складним і багатогранним феноменом, важливим складником особистісного розвитку, в структурі якого виокремлено три взаємопов'язаних компоненти: когнітивно-оцінний (оволодіння знаннями про навколишній світ як цінності і його оцінку); емоційно-ціннісний (емоційно-почуттєве сприйняття навколишнього світу, емоційний відгук і емоційне ставлення до його цінностей); мотиваційно-діяльнісний (потреба до творчого самовираження особистості власної ціннісної позиції, аналіз набутого когнітивного досвіду і його трансформація в творчу ідею, проєктування змісту, вибір матеріалів і реалізація творчої ідеї художніми засобами).

Ціннісне ставлення в педагогічному контексті є основою для формування етичних переконань, життєвих орієнтирів, а також для розвитку внутрішньої мотивації учнів. Формування такого ставлення є важливою частиною педагогічної роботи, оскільки воно сприяє розвитку особистісних якостей, таких як чесність, відповідальність, гідність, емоційна чутливість до навколишнього світу.

1.2. Образотворче мистецтво як засіб формування в молодших школярів ціннісного ставлення до навколишнього світу

Одним із ефективних шляхів підготовки до викликів і глобальних змін у світі й особистому житті є мистецтво, завдяки його позитивному впливу на сферу емоцій та почуттів людини, розвитку її здатності до творчого усвідомлення дійсності.

Образотворче мистецтво є потужним засобом розвитку творчих здібностей учнів, формування ціннісного ставлення до навколишнього світу, культури, природи та інших людей. Це сфера діяльності, яка активно впливає на емоційний, естетичний і моральний розвиток дитини. У процесі освоєння мистецтва, учні отримують можливість переживати, осмислювати та висловлювати власні емоції, оцінки і ставлення до світу навколо них. Образотворче мистецтво дозволяє створювати умови для глибокого сприйняття реальності, усвідомлення її цінності, що, своєю чергою, формує основи особистісних орієнтацій і моральних переконань молодших школярів [1].

В контексті нашого дослідження ми будемо розглядати образотворче мистецтво в двох аспектах: як сприйняття творів різних його видів (живопису, графіки, скульптури) та як художньо-творчу діяльність учнів початкової школи (малювання, аплікацію, ліплення).

Враховуючи сучасні педагогічні орієнтації, зокрема, концепцію Нової української школи, образотворче мистецтво набуває особливої значущості як засіб формування ціннісного ставлення. Виховання засобами образотворчого мистецтва дозволяє дітям розширювати й поглиблювати свої знання про навколишній світ, переживати естетичні емоції, усвідомлювати відповідальність за збереження природних ресурсів, культурної спадщини і навчатись гармонійному співіснуванню з оточенням [25]. Система художньо-естетичної освіти розглядається сучасними науковцями як інструмент виховання особистісних цінностей та моральних орієнтацій, що необхідні для становлення гармонійно розвиненої особистості.

Проблеми загальної освіти мистецького напряму в Україні стали предметом глибокого аналізу й дослідження для багатьох видатних українських учених. Е. Бєлкіна, І. Зязюн, Л. Любарська, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Отич, М. Рєзніченко, О. Рудницька, Г. Сотська, Г. Шевченко, Н. Фоміна та ін. розглядали різні аспекти цього питання – від змісту і методів викладання мистецтва до формування художньо-естетичного смаку в учнів. У роботах науковців підкреслюються особливості, які відрізняють мистецькі дисципліни від інших освітніх предметів, зокрема їхня спрямованість на розвиток емоційної сфери учня, його творчих здібностей і естетичного сприйняття.

Так, науковці зазначають, що вивчення мистецтва передбачає активну емоційну участь учня. На відміну від інших дисциплін, де на перший план виходить об’єктивний аналіз і засвоєння чітких знань, мистецтво вимагає від учня особистого переживання, суб’єктивної оцінки та творчого осмислення матеріалу. У мистецьких дисциплінах особливу роль відіграє процес творення. Учні не лише сприймають інформацію, а й активно створюють власні художні твори, що сприяє розвитку їхньої уяви, креативності та здатності до самовираження. Це відрізняє мистецьку освіту від інших предметів, де навчання часто спрямоване на репродукцію знань. Мистецтво інтегрує естетичний і пізнавальний досвід, допомагає учням сприймати світ більш цілісно. Мистецькі дисципліни виховують здатність до символічного мислення, формують естетичний смак, а також сприяють емоційному й інтелектуальному розвитку. На відміну від предметів, де основна увага зосереджується на логічному мисленні та аналітичних здібностях, мистецтво стимулює розвиток уяви, інтуїції та здатності до образного мислення, «… удосконалює здатність бачити, відчувати, споглядати», а мистецькі твори звернені до сенсорної сфери дитини, її емоцій та почуттів [24, с. 38].

Образотворче мистецтво в початковій школі є одним із найважливіших інструментів для розвитку особистості дитини. У молодшому шкільному віці саме мистецтво дозволяє розвивати в учнів уяву, емоційну чутливість, креативність, здатність до самовираження і формування естетичного смаку,

«розвиває візуальний і сенсорний досвід, поглиблює знання, інтенсифікує емоційно-почуттєву сферу, оперуючи при цьому основними художніми засобами, пов’язаними із зоровим сприйняттям (кольору, форми, простору тощо)» [24, с. 138].

Як універсальне мистецтво, образотворче в початковій школі поєднує різні види творчості, зокрема малювання, ліплення, аплікацію, конструювання, і сприяє всебічному розвитку дитини. Воно допомагає учням розвивати творчі здібності, емоційну чутливість і здатність до естетичного сприйняття, що в формує їхнє ставлення до світу.

Науковці зазначають, що образотворче мистецтво відіграє важливу роль у формуванні ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу. В творчій діяльності діти відображають свою уяву та емоції, отримують можливість глибше усвідомити красу природи, культуру та суспільні цінності. Завдяки образотворчому мистецтву діти вчаться цінувати красу природи, оточуючі їх об’єкти та людські взаємини. Значення образотворчого мистецтва в розвитку особистості досліджувала сучасна українська вчена Г. Сотська й акцентувала на формуванні естетичної культури; розвитку чуттєво-емоційного сприйняття, естетичному ставленні до явищ дійсності; вихованні здатності до сприйняття цілісної картини світу; прагненні до збереження національної самобутності та культурної спадщини України як складової загальнолюдської культури; стимулюванні пізнавальної активності, плеканні творчих здібностей і вдосконалення навичок та умінь образотворчої діяльності; навчанні розуміти мову мистецтва як форми міжособистісного спілкування; розпізнаванні почуття інших людей; різноманітті творчих виявів і бачень дійсності [24, с. 139].

Науковці відводять образотворчому мистецтву значну роль у формуванні ціннісного ставлення до природи. В процесі художнього зображення природи, пейзажів та тварин діти поступово усвідомлюють важливість природи і свій зв’язок із нею. Малюючи різноманітні природні об’єкти, школярі вчаться розуміти цінність природи, розвивають бажання її захищати та зберігати. Це є

основою для формування екологічної свідомості та відповідального ставлення до довкілля [39].

Знайомлячись із різними художніми стилями, творами мистецтва та культурною спадщиною, учні формують повагу до інших культур, національних традицій та історії свого народу. Образотворче мистецтво допомагає дітям усвідомити цінність культури та культурного різноманіття, що сприяє вихованню толерантності та поваги до інших людей [23].

У процесі художньої творчості діти вчаться відчувати та розуміти емоції, які можуть бути виражені через мистецтво. Це сприяє розвитку емпатії, здатності розуміти почуття інших людей, а також поважати їхню думку та ставлення. Таке емоційне збагачення допомагає дітям формувати ціннісне ставлення до взаємин і до людської гідності.

Мистецтво вчить дітей бачити й цінувати красу у простих речах — природних об'єктах, архітектурі, навколишньому середовищі. Вони починають сприймати оточення через призму естетики, що формує здатність цінувати гармонію та красу навколо. У процесі сприймання творів образотворчого мистецтва формуються уявлення про його види (живопис, графіку, скульптуру) та жанри (пейзаж, натюрморт, портрет, побутова картина, анімалістичний жанр); учні знайомляться з творами та їх авторами (бажано обирати найбільш знакові фігури світу образотворчого мистецтва); досліджують відомі пам’ятки світової та вітчизняної архітектури; народні промисли України (розпис Петриківки, кераміка Опішні й Косова) тощо [49].

Сприймання живопису має значний вплив на підвищення рівня ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу. Споглядання картин дозволяє дітям відчути красу природи, історичних подій, людських взаємин і культурного різноманіття. Живопис відкриває їм багатогранний світ, формуючи почуття поваги, захоплення і вдячності за навколишнє середовище та культурну спадщину.

О. Просіна зазначає, що твори живопису спонукають учнів по-новому дивитися на світ, спостерігати й усвідомлювати його красу. А вміння і навички

сприймання художнього твору поступово розвиваються: від елементарного вміння роздивлятися картину до розуміння художніх засобів, за допомогою яких виражено зміст та власного оцінювання твору. Отже, сприймання живопису підвищує культурний рівень молодших школярів [30].

Картини із зображеннями природи, тварин, рослинного світу, морських і гірських пейзажів допомагають дітям усвідомити красу та велич навколишнього світу. Споглядаючи художні твори, учні можуть глибше зрозуміти цінність природи і розвинути бажання захищати її. Знайомлячись із творами живопису різних епох і культур, школярі починають усвідомлювати значення культурної спадщини. Живопис дозволяє їм побачити та зрозуміти, як художники минулого відображали життя своїх народів, що формує почуття поваги до різних культурних традицій та історії. За допомогою творів живопису й графіки діти вчаться розпізнавати емоції та почуття, виражені митцями. Це розвиває в них здатність співпереживати і розуміти внутрішній світ інших людей, зокрема їхні емоційні переживання, життєві історії та труднощі.

Важливе значення у сприйнятті мистецтва на уроках відіграють запитання під час обговорення їхнього змісту. М. Лещенко акцентує на реалізації етапів аналізу художнього твору учнями початкових класів через послідовні відповіді на запитання: «Що ви бачите на картині?» (опис); «Як розподілено предмети в просторі?» (аналіз композиції); «Що художник намагався сказати своїм твором?» (інтерпретація); «Що ти думаєш про цю роботу й чому?» (власне ставлення) [19, с. 45]. Науковці радять на уроках сприймання мистецтва знайомити молодших школярів із тим, що змістом художнього твору є, передусім, почуття, думки, переживання художника. Виявляється зміст картини в наших асоціаціях. Саме у нашій уяві символіка мистецтва набуває конкретного образного втілення. Наприклад, ознайомлення з темою «Мистецтво рідного краю» (у нашому випадку – Житомирщини) надає можливість учням вивчити творчість кращих художників і зрозуміти, як у портретах (наприклад, житомирських художників М. Бутковського, Ю. Дубініна) розкривається внутрішній світ людини. Отримані знання

дозволяють дітям більш свідомо розібратися у власних почуттях, які виникають при сприйманні картин, зрозуміти причину їх виникнення і тим самим сприяти глибокому осягненні змісту тієї чи іншої картини.

Споглядання творів живопису, графіки, скульптури сприяє формуванню естетичного смаку, розвиває здатність бачити й цінувати гармонію, пропорційність, кольорову гаму, характер виразної лінії. Діти починають шукати естетичну цінність у звичайних речах, що оточують їх у повсякденному житті. Твір образотворчого мистецтва передає не лише матеріальний світ, але й духовну красу, гармонію людських почуттів, моральні чесноти. Знайомлячись із творами мистецтва, діти розвивають у собі здатність до моральних оцінок, розуміють цінність чесності, добра, людяності. Н. Лємешева, І. Субота наголошують на формуванні в підростаючого покоління ціннісних ставлень і суджень, які слугуватимуть базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. У цьому науковці вбачають основну мету мистецької освітньої галузі, адже мистецтво, як унікальна субстанція, здатна активно впливати на формування цінностей і ставлень учнів, а пізнання мистецтва і себе через мистецтво не може відбуватися без особистісного емоційно-ціннісного переживання та виявлення власних ставлень [18].

Отже, сприймання твору мистецтва є важливим етапом на шляху формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу, розвиває в дітях здатність до естетичного сприйняття, культурної обізнаності, емпатії та моральної відповідальності, що сприяє їхньому гармонійному особистісному розвитку та вихованню поваги до життя й культури.

Художня творчість дозволяє школярам самовиражатися, відображати свої погляди, мрії, інтереси та переживання. Цей процес допомагає їм краще зрозуміти себе, свої цінності та власне місце в світі. Вони починають розуміти, що цінність кожної людини визначається її внутрішнім світом, що сприяє формуванню позитивного ставлення до себе та інших. І. Демченко зазначає про вплив образотворчого мистецтва на розвиток особистості, що не лише збільшує діапазон її візуальних вражень та творчих можливостей, а й якісно ускладнює

структуру зорового та естетичного сприймання і уяви, додає певну міру осмислення та переживання твору мистецтва або явища життя. Дослідниця вказує, що це дає змогу бути не пасивним споживачем візуальних вражень, формує здатність адекватно оцінювати естетичні та художні якості твору й сміливо втілювати свої почуття в самостійних творчих роботах, адже образотворче мистецтво містить у собі чудові невербальні способи вираження ставлення особистості до предметів і явищ дійсності у формі візуальних символів, асоціативних зіставлень та художніх образів [11].

Важливість реалізації мистецької освіти в початковій школі базується на ціннісній основі, що виявляється не лише у формуванні культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва, але й у художньо-творчому самовираженні в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини [18]. Вільно виражаючи власні емоції, думки та переживання через творчість, школярі не лише пізнають світ, а й осмислюють його красу, значущість і різноманітність. Це стає основою для розвитку в них поваги до природи, людей, культурних надбань та соціальних цінностей.

Відтворюючи пейзажі, тваринний і рослинний світ, діти вчаться бачити в природі гармонію й неповторність. У власних малюнках вони можуть виразити своє ставлення до природи, і розвивати в собі почуття її цінності, а також відповідальності за збереження довкілля. Малюючи на теми історії та культури, школярі відкривають для себе цінність культурних традицій та надбань минулого. Вони починають розуміти важливість збереження історичних пам’яток, культурної спадщини й поваги до надбань різних народів. В образотворчій діяльності діти часто зображають людей та їхні емоції, що допомагає їм глибше зрозуміти почуття інших. Це сприяє формуванню емпатії, здатності співпереживати та виявляти доброзичливість, що є основою моральних цінностей.

У творчому самовираженні школярі часто звертаються до тем, які їм близькі, що дозволяє їм глибше усвідомити свої цінності, прагнення й ідеали.

Цей процес сприяє формуванню у них позитивного ставлення до себе та навколишнього світу, а також розуміння того, що вони можуть активно впливати на світ і робити його кращим.

Науковці звертають увагу на процес різноманітної мистецької діяльності, який долучає дитину до мистецьких цінностей для усвідомлення себе частиною свого народу, людства, та зазначають про необхідність «озброїти» її достатнім запасом умінь для реалізації потреб у художньо-творчому самовираженні, формуванні емоційного інтелекту, художнього, критичного, асоціативного мислення та багатьох умінь та якостей особистості, необхідних для її успішної самореалізації у майбутньому [18]. Творчість дає учням можливість розвивати естетичне бачення, сприймати світ як джерело натхнення та краси. Це допомагає формувати ціннісне ставлення до життя та оточення, сприяє вихованню любові до прекрасного в простих і буденних речах.

Отже, художнє самовираження в процесі образотворчої діяльності не тільки розкриває творчий потенціал учнів, але й активно впливає на їхнє ставлення до навколишнього світу. Творчість допомагає дітям побачити й усвідомити цінність природи, культури, взаємин між людьми та їхньої індивідуальності, формує моральну та естетичну основу особистісного розвитку.

Слід також звернути увагу на емоційно-ціннісний складник ціннісного ставлення учнів до навколишнього світу на уроках образотворчого мистецтва. Науковці зазначають про важливість його наскрізності в освітньому процесі. Адже без виявлення емоції, емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, власної творчості, неможливо обговорювати, оцінювати мистецтво, виявляти свою позицію, оцінювати емоційний вплив, взаємодіяти з іншими тощо [22]. Привчати дітей активно діяти, уважно слухати, розглядати, розрізняти і порівнювати образи мистецтва, шукати зміст (або сенси) твору, розуміти, яким чином це досягається, мати власну позицію та відстоювати її, уміти презентувати себе і свої досягнення, усвідомлювати вплив мистецтва на власні емоції тощо [18].

Важливо забезпечити послідовність, систематичність емоційного впливу в різноманітних видах мистецької діяльності. Дослідники звертають увагу, що в молодшому шкільному віці діти переходять до нового вікового етапу, дорослішання − фізичного, психічного та особистісного. В цей період перед ними розкриваються нові можливості – у першу чергу, пізнавальні, що мають задовольнятися у новому виді діяльності (навчальній з елементами ігрової), особливо для дітей 6−8-ми років. Науковці акцентують, що саме врахування вікових особливостей фізичного, психічного і розумового розвитку дітей зумовив запровадження у Державному стандарті циклову організацію освітнього процесу: на рівні початкової освіти це 2 цикли − 1 цикл – 1−2 класи, і 2 цикл – 3−4 класи [18]. Набуття досвіду емоційних переживань, пізнання мистецтва, інтерпретація художніх образів, вияв ціннісного ставлення до мистецтва має здійснюватися у постійній і копіткій праці щодо пізнання мистецтва та навколишнього світу, формування вміння аналізувати, інтерпретувати та оцінювати мистецтво.

Художня діяльність дозволяє дітям виражати ті почуття та емоції, які вони ще не можуть повністю усвідомити або висловити словами. Через образотворче мистецтво школярі вчаться відкривати й розуміти свій внутрішній світ, що допомагає у розвитку емоційної грамотності. Першим й основним видом діяльності дитини на уроці образотворчого мистецтва є діяльність творча, яка ґрунтується на знаннях образотворчої грамоти та полягає не тільки в системі знань учня (повітряної, лінійної перспективи; основ кольорознавства; композиції тощо), а й в його вміннях поєднувати чуттєвий досвід з вивченням логічного матеріалу [24]. На думку вченої Г. Сотської важливою складовою творчої діяльності є опанування дитиною різноманітних художніх технік та матеріалів [24, с. 140-141].

Створюючи власні роботи, діти проявляють свої індивідуальні риси, стиль і манеру вираження. Художня творчість допомагає їм відчути себе унікальними, що сприяє розвитку самоповаги та впевненості в собі. Це також заохочує їх виявляти творчий підхід у вирішенні завдань і в повсякденному

житті. Вільне творче самовираження стимулює уяву та креативність, дозволяючи дітям мислити нестандартно. Під час художньої діяльності школярі вчаться розширювати межі можливого, генерувати нові ідеї, знаходити унікальні шляхи вираження своїх думок, оцінювати власну творчість, представляти власні досягнення у мистецтві, взаємодіяти з іншими через мистецтво, регулювати власний емоційний стан засобами мистецтва сприятиме досягненню цілі щодо пізнання себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво[20].

Н. Лємешева, І. Субота наголошують, що здобуті під час художньої діяльності уміння розглядаються як здатність реалізувати на практиці набуті знання і навички. Тобто знаннєвий аспект навчання преломлюється крізь призму практичного досвіду, адже дієвість знань і рівень засвоєності отриманої інформації можливо виявити лише через їх застосування і використання на практиці у навчанні і житті [18].

У процесі творчості діти починають усвідомлювати, що їм справді важливо, що викликає у них інтерес і захоплення, а що – байдужість. Вони починають краще розуміти свої цінності, особисті пріоритети та почуття. Це сприяє формуванню стійкого світогляду. Художня діяльність може слугувати засобом для зняття стресу та напруги. Висловлюючи емоції через мистецтво, діти зменшують рівень внутрішнього дискомфорту, отримують емоційне полегшення та відчувають гармонію.

У процесі малювання, створення колажів, аплікацій на екологічну тематику, учні отримують можливість відображати природу, замислюватися над її збереженням. Образотворче мистецтво може стати потужним інструментом екологічного виховання дітей. Наприклад, картини про захист природи, малюнки на тему «Збереження тварин», «Чисте довкілля» допомагають дітям усвідомити важливість гармонії між людиною та природою. Таке виховання формує у дітей емоційно насичене, морально орієнтоване ставлення до екологічних проблем.

Мистецтво також є важливим засобом соціалізації дітей. В процесі творчої діяльності учні можуть висловлювати свої думки, переживання, переконання, що формує в них особистісну відповідальність та активну життєву позицію [10]. Взаємодія з іншими учнями через спільні проєкти, обговорення творчих робіт, організація виставок і конкурсів допомагає дітям розвивати навички колективної праці, поваги до інших точок зору, толерантності та взаємодопомоги [4]. Це формує важливі соціальні цінності та сприяє розвитку емоційної інтелігентності.

Отже, образотворче мистецтво є ефективним засобом формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу, сприяє розвитку емоційного сприйняття, моральних переконань, естетичних та екологічних цінностей. Завдяки мистецтву діти можуть висловлювати власне бачення світу, глибше розуміти його цінності, встановлювати особистий зв’язок з навколишнім середовищем. Процес створення художніх робіт дає дітям можливість розвивати креативність, пізнавати красу та гармонію природних і культурних об’єктів, формуючи у них почуття вдячності, поваги та відповідальності за природу. Образотворче мистецтво допомагає дітям у вираженні своїх емоцій і думок, що позитивно впливає на їхню самооцінку та впевненість, створює простір для пізнання й самовираження, який стимулює інтерес до дослідження світу. Як інструмент навчання та виховання, образотворче мистецтво сприяє становленню гармонійно розвинутої, чутливої до культурних і природних цінностей особистості, що є основою для формування екологічної свідомості, соціальної відповідальності та гуманістичних цінностей у молодших школярів.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Сучасні підходи до формування цінностей у Новій українській школі

Аналіз проблематики формування ціннісного ставлення у молодшому шкільному віці в науковій літературі доводить, що формування ціннісного ставлення у молодшому шкільному віці є непростим процесом, що потребує узгоджених зусиль педагогів, батьків і соціального середовища. Основні проблеми, що виникають у цьому процесі, пов’язані з недостатністю системної роботи з цінностями у початковій школі, оскільки традиційна освітня система здебільшого орієнтована на академічні знання.

У цьому розділі ми обґрунтуємо педагогічні умови, які сприяють формуванню ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва. Педагогічні умови будуть пов’язані зі специфікою вікових особливостей молодших школярів, які тільки починають формувати свої моральні та естетичні орієнтири. Образотворче мистецтво як навчальна дисципліна має унікальний потенціал впливати на розвиток особистості, оскільки сприяє розвитку емоційної чутливості, креативності та сприйняття краси навколишнього світу.

Розділ ґрунтується на аналізі психолого-педагогічних досліджень, що визначають ефективні педагогічні умови для формування ціннісного ставлення. Під час розгляду педагогічних умов буде досліджено механізми впливу образотворчого мистецтва на ціннісні орієнтації молодших школярів, які сприяють формуванню позитивного ставлення до навколишнього світу.

Для визначення та обґрунтування педагогічних умов формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва доцільно орієнтуватися на сучасні підходи до формування цінностей, запропоновані концепцією Нової української школи. Тому вважаємо за необхідне спочатку розглянути сучасні підходи до формування цінностей у Новій українській школі.

У Новій українській школі цінності виступають як ключовий орієнтир та результат освітньої діяльності. Ця освітня концепція спрямована на всебічний розвиток особистості учня, зосереджуючись не тільки на академічних знаннях, але й на вихованні моральних орієнтирів та соціальних навичок. Формування цінностей є основою для виховання особистості, здатної до відповідального ставлення до природи, до людей та до власної країни [15].

Система цінностей, яка розвивається в рамках НУШ, включає патріотизм, повагу до прав і свобод, соціальну відповідальність, екологічну свідомість, культуру демократії та прагнення до саморозвитку. Орієнтація на цінності сприяє формуванню в учнів таких особистісних якостей, як емпатія, толерантність, чесність, повага до інших та почуття власної гідності. Таким чином, цінності не тільки визначають освітні цілі, а й спрямовують освітній процес у таке русло, де навчання стає інструментом для створення гармонійного суспільства і відповідальних громадян, які дбайливо ставляться до культурної спадщини та навколишнього світу.

В. Сидоренко зазначає, що ціннісно-світоглядна домінанта Нової української школи ґрунтується на постулатах педагогіки партнерства, позитивної психології та філософії дитиноцентризму, зокрема враховує суб'єктний досвід кожної дитини, забезпечує її гармонійний розвиток, сприяє збереженню психологічного здоров’я та радості пізнання, переживання позитивних емоцій для суб’єктивного благополуччя, надає можливості самоактуалізації тощо. Основним в освітньому процесі Нової української школи є орієнтація на потреби учня, дитино центризм, який розуміється як

максимальне наближення навчання й виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів.

Науковці зазначають, що освітня філософія сучасної української школи грунтується на певних пріоритетах, що визначають її ціннісно-світоглядні домінанти, серед яких ключові позиції займають: освіта, дитиноцентризм, визнання цінності дитинства, радість пізнання, запобігання соціальному розшаруванню, розвиток особистості та умов для її формування, плекання здоров'я учнів [41].

Пріоритетною цінністю суспільства є освіта, яка в Новій українській школі виконує роль не лише засобу передачі знань, але й формування ціннісних орієнтирів, що спрямовані на всебічний розвиток особистості учня, виховання самостійного, свідомого й відповідального громадянина. Освіта в НУШ передбачає розвиток навичок критичного мислення, що допомагає учням аналізувати інформацію, ставити запитання, робити висновки та приймати обґрунтовані рішення. Здатність до самоосвіти готує учнів до безперервного навчання упродовж усього життя [26].

Одним із пріоритетних завдань освіти в НУШ є формування в молодого покоління свідомої любові до своєї країни, поваги до державних символів, традицій та культури. Школа виховує громадянську відповідальність, надає учням розуміння ролі та обов'язків кожного в розвитку суспільства. Освіта є платформою для розвитку соціальних та етичних цінностей, підтримкою толерантності, поваги до інших людей, розуміння культурного та етнічного розмаїття, сприяння розвитку взаємоповаги, співчуття та відкритості до світу. Учні вчаться конструктивно взаємодіяти в групах, що розвиває навички соціальної адаптації та комунікації.

Цінністю сучасної освіти є її спрямування на формування екологічного мислення, здатності відповідально ставитися до природи та збереження навколишнього середовища. Це дає можливість розуміти важливість сталого розвитку та внесок кожного у захист довкілля. НУШ приділяє особливу увагу здоров'ю, фізичному та емоційному благополуччю учнів, створює умови для

розвитку здорового способу життя та стійкості до стресів [27]. Школа підтримує гармонійний розвиток учнів, забезпечує комфортне освітнє середовище, формує моральні цінності, виховує чесність, відповідальність, справедливість та повагу до інших. Це сприяє розвитку в учнів етичного ставлення до власних вчинків та їхнього впливу на оточення.

Навчання через цінності допомагає створити ефективне освітнє середовище, що підвищує рівень академічних досягнень та розвиває навички спілкування і взаємодії учнів, які зберігаються протягом усього життя. Звичайно ж, позитивну навчальну атмосферу формують насамперед дорослі, адже саме вчителі та батьки є носіями цінностей, які діти переймають як належне [6]. Таким чином, освіта як ціннісно-світоглядна домінанта НУШ орієнтується не лише на здобуття знань, а й на формування комплексного світогляду та ціннісних орієнтирів у вихованні свідомих, відповідальних і морально зрілих громадян, готових до життя та участі в суспільному розвитку.

Дитиноцентризм в Новій українській школі є центральним принципом, навколо якого будується освітній процес. Він полягає в орієнтації на особистість дитини, її унікальність, потреби та інтереси. Дитиноцентризм визначає підходи до навчання, виховання й розвитку дітей, забезпечує умови для їхнього гармонійного зростання. Згідно з цим принципом у центрі уваги перебуває дитина як самостійна і цінна особистість, її розвиток відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, індивідуальних стилів, темпу, формування загальнолюдських цінностей; свобода вибору власної освітньої траєкторії; підтримка життєвого оптимізму; розвиток самостійності; плекання творчості й допитливості [41]. Педагогічний процес будується на визнанні та повазі до її індивідуальності, унікальних можливостей, здібностей та емоційних потреб. Індивідуалізація навчання забезпечує адаптацію освітнього процесу під індивідуальні особливості кожного учня, а процес навчання побудовано так, щоб максимально відповідати темпу розвитку дитини, її сильним сторонам і потенціалу.

Науковці звертають увагу суб'єктний підхід у НУШ, де учень розглядається як активний учасник освітнього процесу, а не пасивний об'єкт для передачі знань. Це означає, що дитина має право на власну думку, вибір, можливість проявити ініціативу, брати участь у прийнятті рішень щодо свого навчання. Емоційний комфорт і безпека забезпечуються створенням сприятливого, доброзичливого освітнього середовища, де дитина почувається вільно, захищено і впевнено. Дитиноцентричний підхід підтримує емоційне здоров'я учнів, знижує рівень стресу та тривожності, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Ціннісним аспектом НУШ є орієнтація не тільки на опанування академічних знань, а й життєвих навичок, необхідних для соціальної адаптації та особистісного зростання. Це включає навички комунікації, критичного мислення, самостійності, прийняття рішень, здатності співпрацювати. НУШ підтримує інтереси учнів і стимулює їхню внутрішню мотивацію до пізнання. Освітній процес побудований так, щоб кожен учень міг розкрити свій потенціал і знайти сенс у навчанні, що в кінцевому результаті формує впевненість у власних силах і готовність до нових викликів.

Підтримка права на власний вибір дає змогу учням висловлювати власні інтереси, визначати пріоритети та брати відповідальність за свої рішення. Це сприяє розвитку усвідомленості й підготовки учнів до реального життя. Таким чином, дитиноцентризм як ціннісно-світоглядна домінанта НУШ створює умови, в яких дитина є не просто учнем, а активним, цінним учасником освітнього процесу, спрямований на виховання всебічно розвиненої особистості, здатної відповідально діяти й поважати себе та інших.

Зазначені умови розширюють горизонти навчання дитини, розвивають навички та вміння в усіх сферах навчання, сприяють організації ефективної школи. Т. Газда зауважує, що саме ефективна школа «забезпечує навчальним планом і програмами відповідно до віку, враховує індивідуальні особливості учнів, різні стилі навчання, підтримує активне навчання і критичне мислення, знайомить дітей з інформаційними технологіями. Призначення початкової

школи вбачаємо у становленні життєвих навичок особистості учня. Стратегічним напрямком розвитку початкової ступені освіти є створення таких умов, за якими у кожного учня створюється установка: «Я люблю учитись!» [6].

Однією з фундаментальних світоглядних домінант НУШ є визнання цінності дитинства, яка визначає підхід до навчання, виховання та розвитку дитини відповідно до вікових особливостей; визнає права дитини на навчання в процесі діяльності, зокрема гри; враховує цінності та інтереси дитини з метою формування в неї основ життєвої компетентності; передбачає обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність дитини [41].

Дитинство в НУШ розглядається не як підготовка до дорослого життя, а як самодостатній, важливий етап у розвитку особистості, що має власну цінність і значення. Школа визнає, що дитина вже є особистістю зі своїми інтересами, мріями, емоціями та потребами і забезпечує умови, які дають змогу їй розкрити свій потенціал без тиску або примусу, сприймаючи дитинство як час для дослідження і самопізнання.

Розвиток через гру і творчість розглядається як потреба дитинства, адже воно є природним періодом для гри, яка виконує ключову роль у навчанні та розвитку. НУШ надає велике значення ігровим та творчим методам навчання, які допомагають дітям пізнавати світ у доступний і цікавий для них спосіб. Це сприяє розвитку фантазії, уяви та креативності, які є основою для всебічного розвитку особистості.

Принцип збереження дитячої допитливості та природної відкритості орієнтує школу на підтримку значущості в дітей інтересу до всього нового, не обмежуючи її суворими рамками чи надмірним академічним навантаженням. НУШ допомагає дітям досліджувати, ставити запитання, виявляти ініціативу та самостійно знаходити відповіді, що розвиває критичне мислення і впевненість у власних силах.

Важливою цінністю НУШ є створення умов для емоційного зростання і соціальної адаптації дитини. Дитинство розглядається як період, коли

формуються основи емоційної стійкості, комунікативних навичок, емпатії та вміння взаємодіяти з іншими людьми. Виховання самоповаги, визнання цінності дитинства означає підтримку в дітях почуття власної гідності. Учні вчаться цінувати себе, розуміти свою значущість і право бути почутими. Це формує впевненість, яка стає основою для успішної особистості.

Визнання цінності дитинства в НУШ визначає підхід до освітнього процесу, де дитина має можливість радіти життю, вчитися через гру і творчість, досліджувати світ і себе. Такий підхід сприяє гармонійному розвитку, формуванню позитивного ставлення до навчання та допомагає виростити особистостей, які здатні жити повноцінно й творчо.

Концепція «радості пізнання» у Новій українській школі базується на створенні освітнього процесу, який приносить дітям задоволення, підтримує їхнє природне бажання вчитися і розвиватися. Пізнавальний процес будується так, щоб викликати у дітей інтерес і бажання досліджувати нове. Використання інтерактивних методик, ігрових елементів, проєктних завдань та експериментів робить уроки цікавими і мотивує учнів до активної участі. Учням надається можливість навчатися в процесі практичної діяльності, що дає відчуття досягнень і успіху.

Для підтримки балансу між навчанням та відпочинком у НУШ передбачено обмеження кількості домашніх завдань. Це дозволяє дітям мати більше часу для творчої та дослідницької діяльності, яка стимулює самовираження і креативність. Такий підхід дає можливість уникнути перенавантаження, зберігає мотивацію до навчання і сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Учні мають право обирати предмети, які їх цікавлять, а також рівень складності завдань, який відповідає їхнім здібностям і цілям. Це забезпечує індивідуальний підхід, який допомагає дітям відчувати себе компетентними і підтримує бажання досліджувати глибше те, що їм справді цікаво. Свобода вибору також розвиває відповідальність за власне навчання.

У НУШ вважається, що кожна дитина талановита і має унікальний потенціал, який може бути розкритий. Це створює позитивну атмосферу

підтримки і сприяє розвитку впевненості в собі. Презумпція талановитості означає, що замість того, щоб шукати недоліки, учителі й батьки зосереджуються на сильних сторонах і досягненнях дитини, допомагають їй виявити свої особисті таланти і захоплення [41].

Концепція радості пізнання сприяє формуванню гармонійної, творчої та впевненої у собі особистості, яка любить навчання і прагне до саморозвитку. У такий спосіб НУШ формує у дітей не лише знання та вміння, але й інтерес до світу, внутрішню мотивацію і готовність до постійного зростання.

Запобігання соціальному розшаруванню є одним із головних принципів Нової української школи, що відображає прагнення до створення рівноправного та інклюзивного середовища, де кожна дитина почувається цінною і прийнятою. НУШ сприяє формуванню демократичних цінностей і забезпечує рівність для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, здібностей чи соціального статусу.

У НУШ запроваджені правила, що гарантують відсутність будь-яких форм дискримінації серед учнів. Це означає, що діти не поділяються на групи за рівнем успішності, попередніми досягненнями чи іншими показниками, що сприяє формуванню єдиного колективу, де кожен має рівні можливості для розвитку. Навчальний процес побудований на основі демократичних цінностей, таких як повага до інших, право на свободу думки і вираження, рівність та справедливість. Учні вчаться приймати різноманітність і бачити в ній цінність, а не бар’єр, що сприяє побудові суспільства без упереджень та дискримінації. НУШ розвиває в учнів повагу до людської гідності як власної, так і оточуючих. Діти вчаться цінувати особисті свободи, розуміючи водночас відповідальність за свої вчинки. Це формує свідомість, орієнтовану на взаємоповагу і співпрацю, що знижує ймовірність упередженого ставлення до інших [41].

В освітньому середовищі школи забезпечується інклюзивний підхід, який надає можливість кожному учню, включно з дітьми з особливими освітніми потребами, брати повноцінну участь у навчальному процесі. Це досягається завдяки адаптації методик і програм під потреби всіх дітей, створенню

безбар’єрного середовища та підтримці вчителів, спеціалістів та батьків. Школа розвиває в учнів почуття відповідальності за колектив і співчуття до інших. Це дозволяє дітям бачити потреби однокласників, навчатися підтримувати один одного і діяти як команда. У такий спосіб формується атмосфера підтримки, де кожен учень є важливою частиною колективу.

У школі створюється освітній простір, де кожна дитина відчуває себе частиною єдиного колективу, має рівні можливості для навчання і зростання. Це допомагає розвивати відповідальних і соціально свідомих громадян, готових будувати демократичне, інклюзивне і гармонійне суспільство.

Плекання здоров’я учнів у Новій українській школі є одним із пріоритетних напрямів, що охоплює як фізичний, так і психоемоційний добробут учнів. Цей підхід спрямований на формування у дітей навичок здорового способу життя та забезпечення умов, у яких вони можуть розвиватися гармонійно та безпечно.

Школа акцентує увагу на вихованні культури здорового способу життя, яка включає регулярну фізичну активність, збалансоване харчування, турботу про психоемоційне здоров’я та профілактику шкідливих звичок. Дітей знайомлять із принципами здорового харчування, гігієни та навчають важливості регулярної фізичної активності. Програма включає активності, що заохочують до спорту, здорових звичок та відповідального ставлення до власного здоров’я.

Особлива увага надається фізичному вихованню, що передбачає сучасні уроки фізкультури, різноманітні спортивні заходи, заняття на свіжому повітрі, а також організацію спортивних гуртків та секцій. Фізичний розвиток є важливим для формування сильної, здорової та активної особистості, тому в школі створюються умови, що сприяють зміцненню здоров’я і витривалості учнів. Передбачено також психологічну підтримку для учнів, спрямовану на розвиток стійкості до стресів, формування позитивної самооцінки, вміння контролювати свої емоції та справлятися з труднощами. Психологи та соціальні педагоги працюють із дітьми, забезпечуючи підтримку в емоційно напружених

ситуаціях. Школа створює атмосферу прийняття та взаємоповаги, яка сприяє емоційному добробуту дітей.

Школа має бути безпечним місцем, де кожен учень почувається захищено та комфортно. У НУШ активно впроваджуються програми, що попереджають будь-які форми насильства та булінгу (цькування). З учнями та вчителями проводяться тренінги з протидії булінгу, формування безконфліктної комунікації, емпатії та поваги один до одного. Запроваджуються чіткі правила поведінки та механізми, які дозволяють оперативно реагувати на випадки порушення безпеки.

НУШ приділяє увагу просвітницькій роботі, що спрямована на підвищення рівня обізнаності учнів про психічне здоров'я. Це включає навчання методам саморегуляції, управління стресом, розвитку емоційної грамотності, що дозволяє зберігати психічний баланс і забезпечує комфортний освітній процес. Приміщення школи оснащують так, щоб мінімізувати ризики травматизму. Передбачено регулярний контроль санітарних умов, проведення інструктажів з безпеки для дітей та персоналу, а також надання першої медичної допомоги. Такі умови сприяють створенню простору, де діти можуть почуватися в безпеці та зосередитися на навчанні.

Плекання здоров'я та безпека учнів у НУШ сприяють створенню середовища, яке забезпечує фізичний і психоемоційний комфорт кожної дитини. Це підґрунтя для формування у школярів позитивного ставлення до навчання, взаємоповаги та відчуття власної цінності, що сприяє вихованню здорових, щасливих і соціально відповідальних громадян.

В. Сидоренко підкреслює, що ключова ціннісно-світоглядна основа Нової української школи базується на принципах партнерської педагогіки, позитивної психології та дитиноцентризму. Вона враховує індивідуальний досвід кожної дитини, забезпечує її всебічний розвиток, сприяє збереженню психологічного здоров'я та позитивному сприйняттю навчання, а також підтримує відчуття суб'єктивного благополуччя. Завдяки цьому створюються умови для самоактуалізації дитини. Головним орієнтиром освітнього процесу в Новій

українській школі є задоволення потреб учня та дитиноцентричний підхід, що передбачає максимально близьке врахування особистісних характеристик, здібностей та життєвих прагнень кожного учня [35].

У Новій українській школі використовуються кілька ключових підходів, зокрема: особистісно зорієнтований, компетентнісний, діяльнісний. Розглянемо пріоритетні підходи в контексті формування ціннісного ставлення учнів до навколишнього світу (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1.

Ключові підходи НУШ у контексті формування ціннісного ставлення учнів до навколишнього світу

Назва підходу	Сутність	Значення
Особистісно зорієнтований підхід	зосереджує увагу на індивідуальних особливостях і потребах кожного учня, сприяючи його розвитку як особистості. Це дозволяє врахувати унікальні здібності, інтереси та досвід кожної дитини. Особистісно зорієнтований підхід спрямований на розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів	сприяє розвитку індивідуальної відповідальності за свої дії та за навколишній світ. Орієнтація на особистість дитини дозволяє формувати усвідомлене та емоційне ставлення до природи, культури, інших людей, адже увага приділяється її інтересам, емоціям і відчуттям. Це стимулює дитину шанобливо ставитися до довкілля, цінувати ресурси, піклуватися про тварин і розуміти цінність соціальних зв’язків.
Компетентнісний підхід	акцентує на формуванні в учнів практичних умінь та навичок, які допомагають їм застосовувати знання в реальному житті. Такий підхід готує учнів до розв’язання практичних задач і формування ключових	розвиває здатність застосовувати знання для відповідальної поведінки в довкіллі. Компетенції формуються так, щоб учні могли не лише розуміти теоретичні аспекти, але й приймати рішення в реальних життєвих ситуаціях, зважаючи

Продовження таблиці 2.1.

	компетентностей. Спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключові і предметні компетентності	на етичні та екологічні цінності. Наприклад, у процесі навчання екологічної компетентності учні вчаться, як своїми діями вони можуть впливати на природу, вчаться берегти ресурси та відповідально ставитися до вибору продукції, транспорту тощо.
Діяльнісний підхід	сприяє залученню учнів до активної діяльності, яка передбачає взаємодію, дослідження та самостійне відкриття нових знань. Навчання побудоване таким чином, щоб діти могли вчитися через практику й особистий досвід. Спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності	створює можливість для практичного досвіду, який допомагає учням відчути себе частиною природи та суспільства. Завдяки активній участі в проєктах, екскурсіях та волонтерських заходах учні краще усвідомлюють значення збереження довкілля, соціальної згуртованості та підтримки інших. Завдяки діяльності діти розвивають відчуття власної відповідальності та важливості кожного кроку в досягненні сталого майбутнього.
Інтегративний підхід	забезпечує зв’язок між різними предметами та дисциплінами, що дає можливість учням бачити цілісну картину світу, розуміти взаємозв'язки між різними сферами знань та застосовувати їх	забезпечує цілісне бачення світу, де всі дисципліни пов'язані між собою. Це допомагає учням розуміти, як взаємопов'язані природні, соціальні, культурні та технологічні процеси. Наприклад, інтегруючи знання

Продовження таблиці 2.1.

	комплексно.	з різних предметних галузей, вчитель може показати учням, як їхня поведінка впливає на екологію, культуру та суспільство загалом. Це сприяє розвитку системного мислення й формуванню свідомого ставлення до довкілля та інших людей

Ці підходи є основою НУШ і спрямовані на гармонійний розвиток учня, орієнтуючись на його особистісне зростання та готовність до життя в сучасному суспільстві.

Основною новацією Нової української школи В. Сидоренко називає структурування змісту на засадах інтегративного підходу в навчанні. Вчена пояснює, що дидактичний зміст процесу інтеграції полягає у взаємозв'язку змісту, методів і форм роботи. Відповідно інтеграцію навчального матеріалу з різних навчальних предметів здійснюють навколо певного об'єкту чи явища довкілля, або навколо розв'язання проблеми міжпредметного характеру, або для створення творчого продукту тощо. Наприклад, однією з оптимальних моделей інтеграції у початковій школі є інтеграція навколо соціокультурної теми/проблеми під час тематичних днів/тижнів. Створення єдиного для навчальних предметів тематичного простору дозволяє уникнути дублювання інформації у змісті різних навчальних дисциплін та, водночас, розглянути аналогічний матеріал одночасно з різних боків, за допомогою різних дидактичних засобів. Таким чином забезпечуються збалансованість у сприйманні інформації різних освітніх галузей, психологічно комфортна атмосфера навчальних занять [35].

Отже, в контексті Нової української школи визначено сучасні підходи до формування цінностей – особистісно зорієнтований, компетентнісний, діяльнісний та інтегративний, які є ключовими у створенні освітнього середовища, що відповідає сучасним потребам та викликам суспільства.

Особистісно зорієнтований підхід акцентує увагу на унікальності кожної дитини, забезпечує врахування її інтересів, здібностей та потреб, сприяє розвитку самооцінки і формуванню цінностей, пов'язаних із самопізнанням та самореалізацією. Компетентнісний підхід спрямований на розвиток практичних знань і навичок, які учні можуть застосовувати в реальних життєвих ситуаціях. Він формує цінності, що базуються на відповідальності, готовності до вирішення проблем і прагненні до самостійного навчання та розвитку. Діяльнісний підхід створює умови для активного засвоєння знань через практичну діяльність, сприяє формуванню досвіду, який є основою для виховання в учнів прагнення до пізнання, наполегливості та творчості. Такий підхід розвиває ціннісне ставлення до праці, зусиль та процесу саморозвитку. Інтегративний підхід забезпечує зв’язок між різними освітніми сферами, сприяє цілісному розумінню навколишнього світу і формує здатність бачити міжпредметні зв’язки. Це підвищує усвідомленість учнів щодо єдності та цілісності знань, що сприяє формуванню цінностей взаємозв'язку і відповідальності перед суспільством та природою.

Сучасні підходи Нової української школи формують особистість, здатну до самоусвідомлення, соціальної відповідальності, гнучкості та критичного мислення, що є основою для становлення гармонійно розвиненої, свідомої особистості, яка здатна ефективно діяти в сучасному світі й виявляти ціннісне ставлення до навколишнього світу.

2.2. Педагогічні умови формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва

Теоретичне дослідження проблеми дозволило нам з’ясувати, що формування ціннісного ставлення до навколишнього світу є одним із ключових завдань сучасної освіти, від нього залежить успішний розвиток особистості, здатність дитини орієнтуватися в соціумі, брати на себе відповідальність за своє

майбутнє та майбутнє навколишнього світу. Особливо важливим цей процес є для молодших школярів, коли відбувається активне формування світогляду, моральних орієнтирів та естетичних смаків. Дослідження показало, що образотворче мистецтво, як один із потужних засобів виховання, має велике значення у розвитку ціннісного ставлення до навколишнього світу. Виховання в учнів поваги до природи, культури, людей і власних переживань засобами образотворчого мистецтва забезпечує емоційний і естетичний розвиток дитини, допомагає сформувати моральні та соціальні цінності. Однак для того, щоб цей процес був ефективним, необхідно створити відповідні педагогічні умови, які забезпечать повноцінне використання мистецтва як засобу формування ціннісного ставлення.

У цьому розділі ми розглянемо педагогічні умови, які сприяють формуванню в молодших школярів ціннісного ставлення до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Аналіз науково-теоретичної літератури з даного питання дозволяє переконатися, що педагогічні умови розуміються як теоретично й методично обґрунтована організація освітнього простору, спрямована на перетворення особистісних характеристик школяра в процесі педагогічної взаємодії. Вивчення досліджень щодо проблеми педагогічних умов формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу показує, що це питання є важливим і актуальним в освітньому процесі, особливо в контексті сучасних викликів та змін у суспільстві. Дослідження підтверджують, що ціннісне ставлення молодших школярів формується в умовах, коли освітній процес забезпечує комплексний підхід, який враховує емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти розвитку учнів.

Проаналізувавши психолого-педагогічну та методичну літературу, компонентну структуру ціннісного ставлення, сучасні підходи Нової української школи, ми виокремили педагогічні умови формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва, а саме:

– створення емоційно сприятливого середовища для формування ціннісного ставлення до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва;

– інтеграція образотворчого мистецтва в освітній процес на основі сучасних підходів НУШ;

– підтримка взаємодії школи з родиною (Рисунок 2.1.).

Розглянемо більш детально педагогічні умови формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва.

Створення емоційно сприятливого середовища є ключовою педагогічною умовою для формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу через образотворче мистецтво. Таке середовище має значний вплив на розвиток емоційної чутливості учнів, сприяє їхній творчій самореалізації, допомагає формувати позитивне ставлення до навколишнього світу, природи, людей і культури. Умову створення емоційно сприятливого середовища ми розглядаємо в комплексі наступних аспектів: психологічний комфорт і підтримка; позитивна емоційна атмосфера; індивідуалізація навчання; безпечний простір для помилок; мотивація через захоплення та натхнення; спільна діяльність і взаємодія з однолітками; виховання емоційної чутливості через природу і мистецтво.

Створення емоційно сприятливого середовища передбачає забезпечення психологічного комфорту для дітей, що дозволяє їм вільно виражати свої почуття та емоції через мистецтво. Важливо, щоб учитель був чутливим до потреб і переживань кожного учня, підтримував його в процесі творчості, не нав’язуючи жорстких стандартів або оцінок. Всі учні повинні відчувати, що їхня творчість і вираження мають цінність, незалежно від того, якими є результати їхньої роботи. Це допомагає дітям відкрити себе через малювання, відчувати себе вільними у виборі теми та техніки, що сприяє розвитку емоційної відкритості і самовираження.

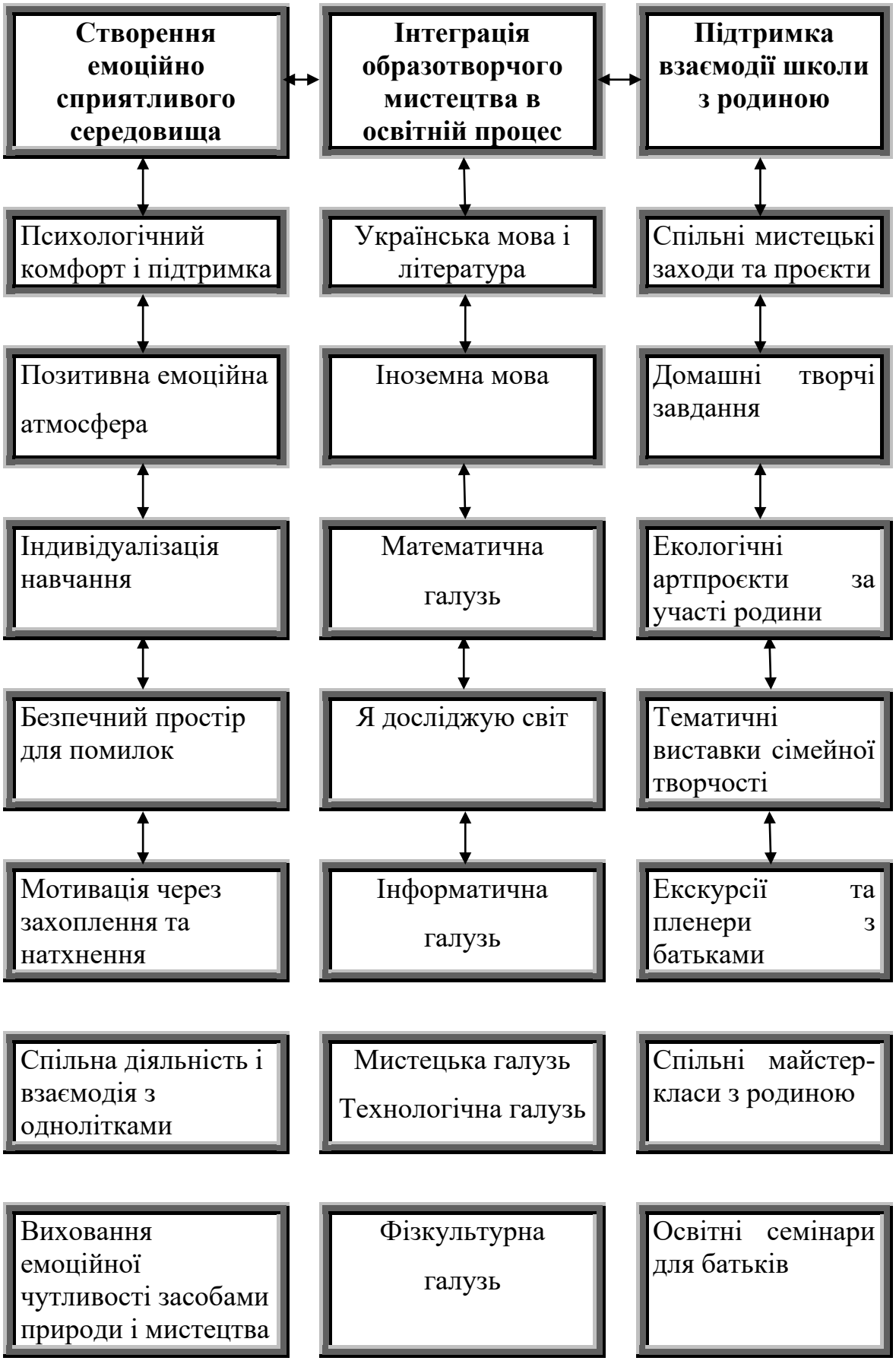

Рисунок 2.2. Педагогічні умови формування ціннісного ставлення до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва

Для того, щоб діти могли ефективно розвивати свої ціннісні орієнтири засобами образотворче мистецтво, необхідно створити атмосферу взаємоповаги, доброзичливості та підтримки. Важливо, щоб класна кімната була місцем, де кожна дитина відчуває себе прийнятою й важливою. Така атмосфера сприяє створенню позитивного навчального середовища, де діти відчувають себе частиною спільноти, що підтримує і надихає їх до навчання. Коли учні знають, що їхні думки, почуття та інтереси поважають, вони стають більш упевненими в собі, відкритими до нового досвіду та готовими взаємодіяти з іншими. Такий підхід допомагає формувати толерантність, емпатію та взаємоповагу в учнів, що є важливими для їхнього всебічного розвитку. Окрім того, позитивна емоційна атмосфера передбачає наявність елементів, що надихають на творчість, наприклад, декоративні деталі, зручне освітлення, музика, яка супроводжує заняття, або інші стимули, які можуть сприяти емоційному налаштуванню дітей.

Індивідуалізація навчання полягає в тому, що кожна дитина має унікальні особливості сприйняття світу, і це важливо враховувати при роботі з учнями молодшого віку. Вчитель має створювати умови, в яких кожен учень може працювати в своєму темпі, обираючи для себе ті теми, які є близькими йому, а також індивідуальні техніки для самовираження.

Цей підхід сприяє розвитку особистісної відповідальності та самостійності, а також дозволяє дитині збудувати власну картину світу через образотворче мистецтво, враховуючи власні переживання і ставлення до навколишнього середовища.

Мистецтво є природним процесом експериментування і помилок, тому важливо створити таке середовище, де помилки сприймаються як частина навчання. Важливо навчити дітей приймати невдачі як можливість для росту, а не як причину для розчарування. Це підвищує їхню впевненість у собі та дозволяє розвивати уяву і творчий потенціал без страху перед оцінкою чи засудженням.

Важливою в створенні емоційно сприятливого середовища є мотивація шляхом захоплення та натхнення. Емоційно сприятливе середовище повинно включати не лише безпосередньо навчальні процеси, але й різноманітні творчі завдання, які заохочують учнів до дослідження світу через мистецтво. Це можуть бути завдання, пов'язані з природними явищами, культурними пам'ятками, або роздуми про важливі соціальні питання, що стимулюють розвиток естетичних та моральних цінностей. Під час таких завдань діти не тільки вчаться передавати свої відчуття через образи, але й глибше усвідомлюють значення навколишнього світу для себе.

Окрім індивідуальної творчості, важливо також створювати умови для спільної діяльності. Спільні проекти та роботи, що реалізуються у групах, сприяють розвитку соціальних цінностей, таких як співпраця, взаємодопомога, взаємна підтримка. Ці процеси формують у дітей здатність працювати в команді, обмінюватися ідеями і поглядами, що в свою чергу допомагає розвивати ціннісне ставлення до колективу і навколишнього світу.

Створення емоційно сприятливого середовища включає виховання емоційної чутливості засобами природи й мистецтва. Важливо організувати заняття, на яких учні зможуть знайомитись із природою, її красою та багатством, що дозволяє не лише розвивати естетичний смак, а й формувати екологічну свідомість і відповідальне ставлення до природи. Вивчення навколишнього середовища через художні образи допомагає дітям розуміти важливість збереження природи та людського впливу на неї.

Таким чином, створення емоційно сприятливого середовища є важливою педагогічною умовою для формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу через образотворче мистецтво. Завдяки цьому підходу учні не лише розвивають свої творчі здібності, але й набувають морально-етичних та естетичних цінностей, що є основою їхнього ставлення до природи, людей і культурних цінностей.

Другою педагогічною умовою формування ціннісного ставлення до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва ми розглядаємо

інтеграцію образотворчого мистецтва в освітній процес, яка допомагає зробити навчання більш емоційним, креативним і доступним для дітей, стимулює розвиток уяви та глибше розуміння матеріалу [9]. Розглянемо, як образотворче мистецтво можна інтегрувати у різні освітні галузі початкової школи (табл. 2.2.)

Таблиця 2.2.

Інтеграція образотворчого мистецтва в освітній процес початкової школи

Назва освітньої галузі	Зміст інтеграції образотворчої діяльності
Українська мова та література	Ілюстрування текстів. Діти малюють ілюстрації до прочитаних текстів, казок або віршів, що допомагає їм краще зрозуміти зміст і розвиває уяву. Асоціативні малюнки до слів. Учні малюють асоціації до нових слів чи понять, що робить процес запам'ятовування веселішим і легшим. Комікси та діалоги. Діти створюють комікси з використанням діалогів, що допомагає розвивати мовні навички та розуміння структури розповіді.
Іноземна мова	Малювання словникових карток. Учні малюють зображення нових слів, що вивчаються, наприклад, тварин, предметів побуту чи їжі, і підписують їх іноземною мовою. Створення книжок-картинок. Учні створюють невеличкі книжки, де кожна сторінка містить малюнок і коротку фразу іноземною мовою. Ілюстрації до казок іноземною мовою. Діти малюють ілюстрації до казок, опрацьованих на уроках іноземної мови, що сприяє засвоєнню культури і лексики.
Математична	Геометричні малюнки. Діти створюють малюнки з використанням геометричних фігур, які вивчаються на уроках (трикутники, кола, квадрати), що сприяє кращому розумінню форм і пропорцій. Зображення чисел. Учні малюють числові вирази або задачі, наприклад, у формі загадок чи малюнків, що допомагає запам'ятати їхні значення. Малювання фракталів чи мозаїк. Діти малюють зображення, які демонструють математичні закономірності та симетрію.

Продовження таблиці 2.2.

Інформатична	Створення малюнків у графічних редакторах. Учні можуть малювати прості малюнки в програмах для графічного дизайну (наприклад, Paint чи спеціальних дитячих редакторах), що розвиває навички роботи з комп'ютером. Візуалізація алгоритмів. Для кращого розуміння алгоритмів пропонується створювати ілюстровані схеми або комікси, що показують кроки виконання завдань. Створення цифрових колажів. Діти створюють колажі, використовуючи зображення та елементи, знайдені в мережі чи створені самостійно, розвиваючи навички цифрового мистецтва.
Я досліджую світ	Нариси природи. Учні малюють елементи природи, такі як рослини, тварини або пейзажі, спостерігаючи їх на прогулянці чи в класі. Це допомагає дітям уважніше ставитися до природи та розвиває екологічну свідомість. Діаграми та схеми. Малювання схем, які показують взаємозв'язок між елементами природи (наприклад, харчові ланцюги), допомагає краще зрозуміти екосистему. Ілюстрування наукових понять. Діти малюють, як вони уявляють певні природні явища або процеси, такі як зміна пір року чи колообіг води в природі.
Мистецька (Музика)	Малювання під музику. Під час прослуховування музики діти малюють, виражаючи свої емоції і враження від твору на папері, що розвиває емоційну чутливість. Ілюстрації до пісень. Діти створюють малюнки до пісень, які вивчають на уроці, що допомагає їм глибше відчути зміст і настрій твору. Візуальні образи музичних інструментів. Створення малюнків музичних інструментів, їхніх звуків або частин оркестру, допомагає краще розуміти музичні інструменти і види музики.
Технологічна	Аплікація та колажі з тканин та паперу. Діти створюють аплікації на різні теми, наприклад, зображення тварин, пейзажі або візерунки з паперу та тканини, навчаються розрізняти різні текстури та розміщувати елементи в композиції. Малювання й дизайн в конструюванні.

Продовження таблиці 2.2.

	Перед виготовленням виробу діти малюють ескізи своїх майбутніх виробів, наприклад, малюнки моделей будиночків, меблів або техніки. Декорування технологічних виробів. Діти прикрашають свої вироби, розфарбовують або декорують саморобні коробочки, підставки чи рамки.
Фізкультурна	Малювання спортивних дій. Учні малюють рухи та спортивні вправи, що допомагає їм краще засвоїти етапи виконання фізичних вправ. Ілюстрації до видів спорту. Діти створюють малюнки з різними видами спорту, зображують спорядження та дії, що розвиває знання про спортивну культуру. Малювання спортивних локацій. Учні малюють спортивні майданчики, стадіони чи пейзажі на природі для занять спортом, що стимулює зацікавлення фізичною активністю та збагачує знання про простір для руху.

Інтеграція образотворчого мистецтва в різні освітні галузі початкової школи допомагає дітям краще зрозуміти матеріал, розвиває їхню емоційну чутливість та креативність, а також робить навчання більш цікавим і доступним.

Третьою педагогічною умовою формування ціннісного ставлення в молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва ми визначаємо підтримку взаємодії школи з родиною.

Для формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу важлива спільна робота школи та родини. Взаємодія цих двох середовищ забезпечує більш цілісне виховання і розуміння дітьми основних цінностей [8]. Образотворче мистецтво є ефективним засобом у цьому процесі, адже воно розвиває емоційне сприйняття і дозволяє дітям краще висловлювати власне ставлення до природи, суспільства та культури [21].

Пропонуємо розглянути більш детально визначених нами сім напрямів підтримки взаємодії сучасної школи з родиною у цьому контексті (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Підтримка взаємодії школи з родиною у формуванні в молодших школярів ціннісного ставлення до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва

Форма взаємодії	Мета	Зміст	Приклади заходів:
Спільні мистецькі заходи та проекти	Поглиблення емоційного зв'язку між дітьми, їхніми батьками та школою через спільну творчу діяльність.	Залучення батьків до участі у творчих проектах та мистецьких заходах у школі дозволяє розвинути в дітей відчуття єдності з родиною у творчому процесі та підтримати їхні мистецькі починання.	Виставки дитячих малюнків, спільні творчі майстер-класи (додаток А), святкові художні ярмарки, де батьки та діти можуть створювати малюнки чи вироби разом.
Домашні творчі завдання	Розвиток спільної зацікавленості до мистецтва та усвідомлення краси природи через діяльність, що поєднує сім'ю.	Виконання вдома мистецьких завдань у формі цікавих і доступних проектів, які залучають батьків, може сприяти зближенню родини та дитини у процесі творчості.	Малювання пейзажу, сімейних портретів або створення колажу з природних матеріалів, зібраних під час прогулянки.
Екологічні арт-проєкти за участі родини	Підвищення екологічної свідомості у дітей та їхніх батьків, усвідомлення важливості збереження навколишнього середовища.	Школа може організовувати творчі екологічні проекти, що піднімають питання збереження природи і формують відповідальне ставлення до навколишнього світу.	Створення екологічних плакатів, вироби з природних і вторинних матеріалів разом із батьками, організація акцій «Малюємо для природи», «Збережемо природу»

Продовження таблиці 2.3.

Тематичні виставки сімейної творчості	Підтримка творчих здібностей дітей і зміцнення зв'язку з родиною через спільне мистецьке вираження.	Організація виставок, де діти та їхні батьки можуть представити творчі роботи, виконані вдома, допомагає школі та родині співпрацювати і підтримувати один одного у вихованні ціннісного ставлення до світу.	Виставки під назвою «Наш сімейний світ», де представлені сімейні малюнки на тему природи, культури, місцевих традицій (додаток Б)
Екскурсії та пленери з батьками	Розвиток у дітей ціннісного ставлення до природи через особистий досвід спостереження і творчого вираження.	Організація творчих виїздів, наприклад, до парків чи заповідників, сприяє формуванню емоційного зв'язку з природою, що є основою для розвитку екологічної свідомості.	Пленери на природі, під час яких діти та батьки малюють ландшафти чи рослини, екскурсії з творчими завданнями.
Обговорення дитячих робіт із родиною	Надання дітям упевненості у власних силах та мотивації для подальшого розвитку	Залучення батьків до обговорення робіт їхніх дітей допомагає зміцнити самооцінку дітей і сприяє розвитку їхніх мистецьких здібностей	Спільний аналіз робіт дитини вдома чи на батьківських зборах, підтримка у нових творчих проєктах
Освітні семінари для батьків	Підвищення обізнаності батьків у питаннях виховання цінностей засобами мистецтва	Проведення семінарів із питань впливу образотворчого мистецтва на розвиток ціннісного ставлення до навколишнього світу дає батькам розуміння важливості мистецького виховання	Семінари з педагогічних підходів до мистецького виховання, впливу творчості на формування цінностей (додаток В)

Підтримка взаємодії школи з родиною значно розширює можливості формування у молодших школярів ціннісного ставлення до навколишнього світу. Така співпраця сприяє розвитку у дітей емоційної чутливості, екологічної відповідальності, розуміння культурних цінностей та усвідомленого ставлення до природи і суспільства. Завдяки образотворчому мистецтву школа та родина можуть створити більш гармонійне і ціннісне середовище для виховання молодого покоління.

Формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу є одним із важливих завдань сучасної педагогіки, особливо в контексті Нової української школи. Використання образотворчого мистецтва як засобу для цього процесу є надзвичайно ефективним, оскільки саме через творчість діти мають можливість глибше усвідомлювати свої емоції, інтереси та ставлення до світу.

Отже, в результаті дослідження розроблено та обґрунтовано педагогічні умови формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва: створення емоційно сприятливого середовища, інтеграція образотворчого мистецтва в освітній процес та підтримка тісної взаємодії школи з родиною. Створення емоційно сприятливого середовища дозволяє дітям почуватися вільно й упевнено, сприяє активному залученню до процесу творчого пізнання, формує позитивне ставлення до довкілля, стимулює інтерес до мистецтва і дозволяє молодшим школярам усвідомлювати красу та цінність природи. Інтеграція образотворчого мистецтва в освітній процес на основі сучасних підходів НУШ забезпечує багатогранний розвиток особистості, виховує в дітей естетичну чутливість, розширює їхні знання про навколишній світ. Підтримка взаємодії школи з родиною забезпечує єдність у формуванні ціннісних орієнтирів дітей, створює умови для розвитку дитини як частини соціуму, вчить поваги до інших, розвиває відповідальність і відчуття приналежності до культурного простору. Цілеспрямована робота за цими умовами поглиблює уявлення молодших школярів про світ, закладає основи ціннісного ставлення до нього, допомагає

зростити свідомих і творчих особистостей, які шанують природу, культуру і навколишнє середовище.

Таким чином, цілеспрямоване використання образотворчого мистецтва у виховному процесі сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, формує ціннісне ставлення до навколишнього середовища.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне й експериментальне дослідження проблеми формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва дало змогу сформулювати загальні висновки.

1. Проаналізовано теоретичні засади проблеми формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу, основу яких складають філософські, психологічні та педагогічні аспекти, що визначили пріоритетні концепти ціннісних засад освітнього процесу в початковій школі. З'ясовано сутність поняття «ціннісне ставлення», що визначається як позитивне значення об'єктів матеріального і духовного світу з позиції задоволення матеріальних або духовних потреб особистості і суспільства; схарактеризовано сутність поняття ціннісного ставлення до навколишнього світу як зв'язку суб'єкта з об'єктом, який набуває особистісного значення для окремої людини і викликає в неї відповідне ставлення. З'ясовано, що ціннісне ставлення є складним і багатогранним феноменом, важливим складником особистісного розвитку, в структурі якого виокремлено три взаємопов'язаних компоненти: когнітивно-оцінний (оволодіння знаннями про навколишній світ як цінності і його оцінку); емоційно-ціннісний (емоційно-почуттєве сприйняття навколишнього світу, емоційний відгук і емоційне ставлення до його цінностей); мотиваційно-діяльнісний (потреба до творчого самовираження особистості власної ціннісної позиції, аналіз набутого когнітивного досвіду і його трансформація в творчу ідею, проєктування змісту, вибір матеріалів і реалізація творчої ідеї художніми засобами).

2. Схарактеризовано образотворче мистецтво як ефективний засіб формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу. Воно сприяє розвитку емоційної чутливості, естетичного смаку та усвідомлення значущості природи і культури. Завдяки мистецтву діти можуть висловлювати

власне бачення світу, глибше розуміти його цінності, встановлювати особистий зв’язок з навколишнім середовищем. Процес створення художніх робіт дає дітям можливість розвивати креативність, пізнавати красу та гармонію природних і культурних об’єктів, формуючи у них почуття вдячності, поваги та відповідальності за природу. Образотворче мистецтво допомагає дітям у вираженні своїх емоцій і думок, що позитивно впливає на їхню самооцінку та впевненість, створює простір для пізнання й самовираження, який стимулює інтерес до дослідження світу. Як інструмент навчання та виховання, образотворче мистецтво сприяє становленню гармонійно розвинутої, чутливої до культурних і природних цінностей особистості, що є основою для формування екологічної свідомості, соціальної відповідальності та гуманістичних цінностей у молодших школярів.

3. Визначено сучасні підходи в контексті Нової української школи до формування цінностей – особистісно зорієнтований, компетентнісний, діяльнісний та інтегративний, які є ключовими у створенні освітнього середовища, що відповідає сучасним потребам та викликам суспільства. Особистісно зорієнтований підхід акцентує увагу на унікальності кожної дитини, забезпечує врахування її інтересів, здібностей та потреб, сприяє розвитку самооцінки і формуванню цінностей, пов'язаних із самопізнанням та самореалізацією. Компетентнісний підхід спрямований на розвиток практичних знань і навичок, які учні можуть застосовувати в реальних життєвих ситуаціях. Він формує цінності, що базуються на відповідальності, готовності до вирішення проблем і прагненні до самостійного навчання та розвитку. Діяльнісний підхід створює умови для активного засвоєння знань через практичну діяльність, сприяє формуванню досвіду, який є основою для виховання в учнів прагнення до пізнання, наполегливості та творчості. Такий підхід розвиває ціннісне ставлення до праці, зусиль та процесу саморозвитку. Інтегративний підхід забезпечує зв’язок між різними освітніми сферами, сприяє цілісному розумінню навколишнього світу і формує здатність бачити міжпредметні зв’язки. Це підвищує усвідомленість учнів щодо єдності та

цілісності знань, що сприяє формуванню цінностей взаємозв'язку і відповідальності перед суспільством та природою. Сучасні підходи Нової української школи формують особистість, здатну до самоусвідомлення, соціальної відповідальності, гнучкості та критичного мислення, що є основою для становлення гармонійно розвиненої, свідомої особистості, яка здатна ефективно діяти в сучасному світі й виявляти ціннісне ставлення до навколишнього світу.

4. Розроблено та обґрунтовано педагогічні умови формування ціннісного ставлення молодших школярів до навколишнього світу засобами образотворчого мистецтва: створення емоційно сприятливого середовища, інтеграція образотворчого мистецтва в освітній процес та підтримка тісної взаємодії школи з родиною. Створення емоційно сприятливого середовища дозволяє дітям почуватися вільно й упевнено, сприяє активному залученню до процесу творчого пізнання, формує позитивне ставлення до довкілля, стимулює інтерес до мистецтва і дозволяє молодшим школярам усвідомлювати красу та цінність природи. Інтеграція образотворчого мистецтва в освітній процес на основі сучасних підходів НУШ забезпечує багатогранний розвиток особистості, виховує в дітей естетичну чутливість, розширює їхні знання про навколишній світ. Підтримка взаємодії школи з родиною забезпечує єдність у формуванні ціннісних орієнтирів дітей, створює умови для розвитку дитини як частини соціуму, вчить поваги до інших, розвиває відповідальність і відчуття приналежності до культурного простору. Цілеспрямована робота за цими умовами поглиблює уявлення молодших школярів про світ, закладає основи ціннісного ставлення до нього, допомагає зростити свідомих і творчих особистостей, які шанують природу, культуру і навколишнє середовище.

Таким чином, цілеспрямоване використання образотворчого мистецтва у виховному процесі сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, формує ціннісне ставлення до навколишнього середовища.

Отже, є всі підстави вважати, що поставлені завдання виконано, а мету педагогічного дослідження досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Акценти мистецької творчості та виховання особистості. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2012. Вип.3. С. 38–43.

2. Бех І. Д. Цінності як ядро особистості. *Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник* / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. Київ : [б.в.], 1997. С. 8–11.

3. Бойко А. М. Суб'єкт-суб'єктні взаємини як цінності виховання. *Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник* / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. Київ : [б.в.], 1997. С. 12–16.

4. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. *Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб.* Київ : АПН України, 1997. С. 27–31.

5. Вікова і педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, О. В. Огороднійчук та ін. Київ : Каравела, 2009. 400 с.

6. Газда Т. Орієнтири сучасної української школи. *Педагогічний вісник Поділля.* 2023. №2. С. 52–54.

7. Галахер К. Демократичні цінності в навчанні і вихованні. *Цінності освіти і виховання : науково-методичний збірник* / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. Київ : [б.в.], 1997. 154 с.

8. Голюк О. А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї. *Імідж сучасного педагога.* 2015. № 6. С. 41–44.

9. Державний стандарт початкової освіти. Затв. пост.Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: http://surl.li/nqfs (дата звернення 24.09.2024).

10. Демченко І. І. Вплив образотворчого мистецтва на творчий розвиток учнів початкових класів. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/2/visnuk_14.pdf (дата звернення 28.10.2024).

11. Демченко І. І., Пічкур М. О. Близнюк Т. О. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва : монографія. Київ : Оміда, 2009. 218 с.

12. Долматова М. П., Ярешко В. І. Формування естетичних ціннісних орієнтацій особистості як суттєвого елемента її духовної культури. *Економіка. Управління. Інновації.* 2014. Випуск № 1 (11). С. 21–24.

13. Зайченко І.В. Педагогіка: навч. посібн. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. Київ : «Освіта України», «КНТ», 2008. 528 с.

14. Кавалеров А. А. Цінність у соціокультурній трансформації. Одеса : Астропринт, 2002. 221 с.

15. Кірик М. Нова українська школа : організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посібник. Львів : Світ, 2019. 136 с.

16. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Науковопрактичний журнал південного наукового центру АПН України.* 2008. № 4-5. С. 28–33.

17. Кушнір К. В., Розпутана Ю. Г. Формування ціннісних орієнтацій школярів засобами музичного мистецтва. *Молодий вчений. Педагогічні науки*. 2018. № 8 (60). С. 324–327.

18. Лємешева Н. А., Субота І. В. Мистецтво у Новій українській школі. Черкаси: КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР».2018. 70 с

19. Лещенко М. П. Технології підготовки вчителів до естетичного виховання за рубежем (на мат-лах Великобританії, Канади, США): автореф. дис. ... доктора пед наук: 13.00.04. Київ, 1997. 53 с.

20. Масол Л. Загальна мистецька освіти: теорія і практика. Київ : Промінь, 2006. 431 с.

21. Масол Л. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посібник. Київ : Генеза, 2019. 208 с.

22. Михайлова Л. М. Естетично ціннісний розвиток особистості в навчально-виховному просторі закладу освіти: теорія і практика: наук.-метод. посіб. для керівників шкіл, педагогів, студ. пед. спец. Харків : Видавництво «Точка», 2018. 248 с.

23. Миропольська Н. Виміри сформованості художньої культури школярів. *Мистецтво та освіта.* 2001. С. 20–23.

24. Ничкало Н. Г. Мистецтво у розвитку особистості: монографія. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. 224 с.

25. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : Літера ЛТД, 2016. 40 с.

26. Нова українська школа : порадник для вчителя : навч.-метод. посібник / Р. Шиян, Н. Софій, Ю. Найда; за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. 208 с.

27. Нова українська школа : порадник вихователю групи продовженого дня у закладах загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. / Г. І. Дмитрів, Н. В. Фреїк, О. Т. Владика. Львів : Світ, 2019. 224 с.

28. Пачковський Ю. Ф., Бліхар М. П. До проблеми духовних цінностей у соціологічному дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна.* 2017. Вип. 11. С. 54–68.

29. Про освіту : Закон України від 05.09.2017.2020 № 2145-VIII. Дата оновлення 24.06.2020 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення 15.08.2024).

30. Просіна О. Мистецтво» як один із головних предметів у школі. URL: http://education-ua.org/ua/articles/845-mistetstvo-yak-odin-iz-golovnikhpredmetiv-u-shkoli (дата звернення 24.09.2024).

31. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. Київ: Вища шк., 1982. 214 с.

32. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 274 с.

33. Реалії вибору дитиною соціально значущих цінностей: посібн. / Т. О. Піроженко, Л. І. Соловйова, І. І. Карабаєва ; за ред. Т. О. Піроженко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 64 с.

34. Савченко О. Цінності, що об'єднують шкільну і педагогічну освіту. *Післядипломна освіта в Україні.* 2012. № 2. С. 9–11.

35. Сидоренко В. В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист.* 2018. № 5 (77). С. 4–21.

36. Сухомлинський В. О. Виховання особистості. Київ: Радянська школа, 1969. 310 с.

37. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори: в 5-ти т. Т.1. Київ : Рад. Школа, 1976. 654 с.

38. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1974. 432 с.

39. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання: навч. посіб. / Н. Миропольська, С. Ничкало, В. Рагозіна. Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2006. 240 с.

40. Ушакова І. М. Вікова психологія: курс лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2016. 123 с.

41. Федорова Ю., Пляка С. Цінності як орієнтир у Новій українській школі. URL: https://znayshov.com/FR/15685/mv_58-89-101.pdf (дата звернення 24.09.2024).

42. Федченко К. Сутність і структура поняття «ціннісне ставлення до здоров'я» у студентів університетів наук про життя та навколишнє середовище. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2020. № 10 (104). С. 280–289.

43. Філософія: підручник для студентів і курсантів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації / авт.кол.; за ред. О. В. Рябініної, Л. І. Юрченко. Харків: Видавництво Іванченка І.С., 2022 . 248 с.

44. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

45. Шепетяк Олег, Шепетяк Оксана. Філософія: підр. Львів: Місіонер, 2020. 784 с.

46. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.- метод. посібник / Т. О. Піроженко, Л. І. Соловйова та ін. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2016. 248 с.

47. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.

48. Шелестова Л. В. Діагностика індивідуальних особливостей світорозуміння учнів початкової школи *Pedagogical sciences problems of science and practice, tasks and ways to solve them.* С. 578-584 URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730546/1/1_Problems-of-science-and-practice-tasks-and-ways-to-solve-them_578-584.pdf (дата звернення 24.09.2024).

49. Шмельова Т. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування естетичного світосприймання в молодших школярів. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*.. 2010. Випуск 50. С.147–150.

50. Allport Gordon W., Philip E. Vernon and Gardner Lindzey. A Study of Values. Boston: Houghton Mifflin, 1960. 279 p.

51. Comenius John Amos. The Great Didactic. Translated by M.W. Keatinge. New York: Russell & Russell, 1967. 466 p.

52. Frankl Viktor E. Man’s Search for Meaning. Boston: Beacon Press, 2006. 184 p.

53. Maslow A. H. Motivation and Personality. New York: Harper & Row, 1954. 411 p.

54. Pestalozzi J. How Gertrude Teaches Her Children. Translated by Lucy E. Holland and Frances C. Turner. Syracuse: C.W. Bardeen, 1894. 283 p.

55. Rickert H. The Limits of Concept Formation in Natural Science. *Translated by Guy Oakes. Cambridge:* Cambridge University Press, 1986. 380 p.

56. Rousseau J. J. Emile, or On Education. Translated by Allan Bloom. New York: Basic Books, 1979. 512 p.

57. Scheler M. Formalism in Ethics and Non-Formal Ethics of Values: A New Attempt Toward the Foundation of an Ethical Personalism. Translated by Manfred S. Frings and Roger L. Funk. Evanston: Northwestern University Press, 1973. 620 p.

58. Shelestova L. V. Section 21. methods of diagnosis of the world views of senior and junior school students. *New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: research matters : Collective monograph.* Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. 864 p. P. 341–360.

ДОДАТКИ

Додаток А

Майстер-клас
«Нотан - мистецтво малювання ножицями. Гра світла і тіні».

Мета майстер-класу: Ознайомити дітей та батьків з японською технікою «нотана» (Notan), яка поєднує світло і тінь у гармонійні композиції; розвинути творчі здібності та уяву, навчити працювати з простими формами та контрастом.

Що таке Нотан? Нотан (японське "濃淡") перекладається як «темне і світле» і є технікою створення зображень через гру світла і тіні. У цій техніці використовуються чорний і білий кольори для створення контрастних композицій, що базуються на симетрії та балансі. Головний інструмент — ножиці, а головна ідея — робота з формою та її відображенням.

Матеріали: Аркуш чорного паперу, аркуш білого паперу, ножиці, клей, олівець, лінійка.

Етапи майстер-класу:

Вступна частина (5-10 хвилин)

Коротка розповідь про техніку нотан, її походження та значення. Показ кілька прикладів робіт у техніці нотан для натхнення.

Підготовка основи (5 хвилин)

Діти та батьки отримують аркуші чорного і білого паперу. Чорний аркуш вирізають у формі квадрата — це буде «основна форма», яку будемо видозмінювати.

Створення малюнка ножицями (10-15 хвилин)

На чорному квадраті учасники олівцем малюють кілька простих форм по краях (хвилі, трикутники, листочки, зигзаги тощо). Далі акуратно вирізають ці форми ножицями, щоб отримати вирізані частини.

Гра світла і тіні (10 хвилин)

Чорний квадрат приклеюється на білий аркуш. Кожну вирізану частину повертають «навиворіт», тобто віддзеркалюють назовні від квадрата, і приклеюють на білий фон поруч із відповідним вирізом. Це створює ефект симетрії та гри світла і тіні.

Завершення та прикрашання композиції (5-10 хвилин)

Учасники можуть додати деталі або доповнити малюнок, щоб підкреслити баланс форм та контраст.

Обговорення та обмін враженнями (5-7 хвилин)

Запропонувати дітям та батькам поділитися своїми відчуттями від роботи, як їм сподобалася техніка, чи здивували їх власні результати. Обговорити, як світло й тінь допомагають передати гармонію в композиції.

Переваги для дітей та батьків:

Діти розвивають дрібну моторику, креативність та естетичне чуття.

Вивчають, як працюють контраст і симетрія у мистецтві.

Взаємодія батьків і дітей в процесі творчості формує ціннісне ставлення до родини, спільної взаємодії у творчості.

Додаток Б

Опитувальник для батьків
перед проведенням Виставки «Наш сімейний світ»

Дорогі батьки! Запрошуємо вас взяти участь у підготовці до виставки «Наш сімейний світ», на якій будуть представлені сімейні малюнки на тему природи, культури та місцевих традицій. Для кращої організації заходу просимо відповісти на кілька запитань.

1.Чи плануєте ви взяти участь у виставці з вашою сім'єю?

Так

Ні

Поки не визначилися

2.Скільки членів вашої сім'ї братимуть участь у створенні малюнка?

Один

Двоє

Троє і більше

3.Яку тему плануєте обрати для свого малюнка?

Природа

Культура

Місцеві традиції

Інше (вкажіть): _____

4.Які техніки малювання ви плануєте використовувати?

Олівці

Фарби (акварель, гуаш)

Фломастери

Змішана техніка

Інше (вкажіть): _____

5.Чи буде для вас цікавою екскурсія по виставці з поясненням про значення кожного малюнка та його теми?

Так

Ні

Байдуже

6.Які матеріали (фарби, папір тощо) потрібні для створення вашої роботи, і чи є можливість придбати їх самостійно?

Можемо придбати самостійно

Потрібна допомога школи

Вже маємо всі необхідні матеріали

7.Чи є у вашої сім'ї власні традиції або історії, які могли б надихнути інших учасників виставки?

Так (якщо бажаєте, коротко опишіть): _____

Ні

Чи плануєте ви відвідати виставку всією сім'єю?

Так

Ні

Лише один з батьків

8.Чи хотіли б ви отримати інформацію про історію, традиції або культуру, які можуть бути корисними для теми вашого малюнка?

Так, це цікаво

Ні, дякую

Інше: _____

9.Які у вас побажання чи ідеї щодо організації виставки? (наприклад, конкурси, фотозона, короткі презентації малюнків від сімей тощо)

11.Яке значення, на вашу думку, має образотворче мистецтво у формуванні ціннісного ставлення дитини до навколишнього світу (природи, культури, традицій)?

Допомагає розуміти та цінувати природу

Виховує повагу до культурних традицій

Розвиває емоційну чутливість і здатність виражати себе

Сприяє розвитку естетичного смаку та гармонійного світогляду

Інше (вкажіть): _____

12. Чи вважаєте ви, що участь у виставці сімейних малюнків може допомогти вашій дитині глибше зрозуміти та цінувати навколишній світ? Якщо так, то яким чином?

Так (будь ласка, опишіть, як саме): _____

Ні

Поки не знаю

13. Чи обговорюєте ви вдома з дитиною теми, пов’язані з природою, культурою або традиціями під час створення малюнків? Якщо так, то як це впливає на її ставлення до навколишнього світу?

Так, і це допомагає дитині глибше розуміти цінність природи та культури

Часом, але не завжди

Ні, ми зазвичай не обговорюємо ці теми

Дякуємо за ваші відповіді! Ваші ідеї та думки допоможуть нам зробити виставку цікавою і приємною для всіх.

Додаток В

План освітнього семінару для батьків з теми: «Образотворче мистецтво у формуванні ціннісного ставлення до навколишнього світу»

Мета семінару: Підвищити обізнаність батьків щодо ролі мистецтва у формуванні ціннісних орієнтирів у дітей, допомогти батькам використовувати мистецькі засоби для виховання емпатії, естетичного смаку та поваги до культури, природи й традицій.

Цільова аудиторія: Батьки учнів початкової школи.

1. Вступна частина. Привітання учасників та короткий вступ до теми. Визначення цілей семінару. Огляд програми семінару та розподіл часу.

2. Теоретичний блок: «Роль образотворчого мистецтва у формуванні ціннісних орієнтацій». Чому образотворче мистецтво? Коротка презентація про те, як різні форми мистецтва (образотворче, музика, театр) допомагають дітям формувати ціннісне ставлення до навколишнього світу. Емоційний та естетичний розвиток — як мистецтво розвиває емпатію, увагу до краси природи та повагу до культури. Приклади цінностей, які можна розвивати за допомогою мистецтва (любов до природи, повага до культурної спадщини, усвідомлення єдності в різноманітності).

3. Практичний блок: Майстер-клас для батьків «Виховання цінностей через творчість». Практична робота: створення простої художньої роботи на тему «Природа і я». Мета — допомогти батькам зрозуміти, як вони можуть використовувати творчі завдання для обговорення цінностей з дитиною. Короткий аналіз робіт та обговорення, які цінності можна передати дитині в процесі творчості.

4. Дискусія: «Ціннісні орієнтири сім'ї: як їх зміцнити?». Обговорення важливості визначення основних цінностей, які батьки хочуть виховувати у своїх дітей. Як мистецтво може підтримати ці цінності вдома та у

повсякденному житті. Обмін думками і досвідом батьків, приклади з власного життя.

5. Інтерактивний блок: Робота в групах «Ідеї для творчих сімейних проєктів». Учасники об’єднуються в групи та генерують ідеї для творчих проєктів, що сприятимуть вихованню цінностей (наприклад, малюнки, що зображають родинні цінності; вистави за місцевими традиціями, спільні твори на екологічну тематику). Представлення ідей та коротке обговорення.

6. Заключна частина та рекомендації для батьків. Підсумок семінару: ключові тези та висновки. Рекомендації для батьків щодо подальшої роботи з дітьми вдома (список літератури, корисні ресурси, поради щодо творчих активностей). Відповіді на запитання, обмін контактами для подальшого спілкування.

Результати семінару:

Підвищення обізнаності батьків про роль мистецтва у вихованні цінностей.

Знання конкретних технік та ідей для виховання через мистецтво.

Посилення співпраці між школою та родиною у формуванні ціннісних орієнтацій у дітей.